RETTENS DOM (Anden Afdeling)

3. marts 2011 *

I de forenede sager T-122/07 — T-124/07,

Siemens AG Österreich, Wien (Østrig),

VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG, Wien,

sagsøgere i sag T-122/07,

Siemens Transmission & Distribution Ltd, Manchester (Det Forenede Kongerige),

sagsøger i sag T-123/07,

* Processprog: tysk.

Siemens Transmission & Distribution SA, Grenoble (Frankrig),

Nuova Magrini Galileo SpA, Bergamo (Italien),

sagsøgere i sag T-124/07,

ved advokaterne H. Wollmann og F. Urlesberger,

mod

Europa-Kommissionen, først ved F. Arbault og O. Weber, derefter ved X. Lewis og A. Antoniadis, og endelig ved A. Antoniadis og R. Sauer, som befuldmægtigede,

sagsøgt,

angående principalt en påstand om delvis annullation af Kommissionens beslutning K(2006) 6762 endelig af 24. januar 2007 om en procedure i henhold til artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/F/38 899 — GIS-anlæg) samt subsidiært en påstand om nedsættelse af den bøde, der er blevet pålagt sagsøgerne,

har

RETTEN (Anden Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, I. Pelikánová (refererende dommer), og dommerne K. Jürimäe og S. Soldevila Fragoso,

justitssekretær: fuldmægtig K. Andová,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 16. marts 2010,

afsagt følgende

Dom

Sagens baggrund

I — *Sagsøgerne og VA Tech-koncernen*

1 Den 20. september 1998 overtog VA Technologie AG et datterselskab af Rolls-Royce, nemlig Reyrolle Ltd, som blev til VA Tech Reyrolle Ltd, derefter Siemens Transmission & Distribution Ltd, sagsøger i sag T-123/07 (herefter »Reyrolle«). Den 13. marts 2001 indskød VA Technologie, gennem dettes helejede datterselskab, VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG, den anden sagsøger i sag T-122/07 (herefter »KEG«), kapitalen i Reyrolle i det nyoprettede selskab VA Tech Schneider High Voltage GmbH (herefter »VAS«), hvori det gennem sit datterselskab ejede 60 % af selskabsandelene, mens den resterende del ejedes af Schneider Electric SA. Sidstnævntes indskud i VAS bestod af Schneider Electric High Voltage SA, som blev til VA Tech Transmission & Distribution SA, derefter Siemens Transmission & Distribution SA, den første sagsøger i sag T-124/07 (herefter »SEHV«), og Nuova Magrini Galileo SpA, den anden sagsøger i sag T-124/07 (herefter »Magrini«), som tidligere var dets helejede datterselskaber, SEHV, der siden 1999 omfatter de hidtidige højspændingsaktiviteter i flere af Schneider Electrics datterselskaber.

2 I oktober 2004 erhvervede VA Technologie gennem datterselskabet KEG samtlige Schneider Electrics anparter i VAS' kapital.

3 Siemens AG erhvervede i 2005 enekontrollen over den koncern, hvori VA Technologie var moderselskab (herefter »VA Tech-koncernen«), gennem et offentligt udbud om køb iværksat af et datterselskab, den første sagsøger i sag T-122/07, Siemens AG Österreich (herefter »Siemens Österreich«). Efter denne erhvervelse af kontrol fusionerede VA Technologie — og derefter VAS — med Siemens Österreich.

II — *GIS og den forudgående administrative procedure*

4 Gasisolerede koblingsanlæg (herefter »GIS«) anvendes til at kontrollere energistrømmen i elnet. Det er et tungt elektrisk apparat, der anvendes som hovedkomponent i nøglefærdige transformerstationer. Koblingsstationer er hjælpekraftværker, som omdanner elektrisk strøm. Ud over transformatoren udgør koblingsstationernes bestanddele kontrolsystemer, relæer, batterier, opladere og koblingsanlæg. Koblingsanlæggets funktion er at beskytte transformatoren mod en overbelastning og/eller isolere kredsløbet og en manglende transformator.

5 GIS kan være gasisoleret, luftisolerede eller vandisolerede, når de kombinerer de to foregående teknikker. GIS sælges i hele verden som en uadskillelig del af nøglefærdige transformerstationer eller som reservedele, som skal integreres i sådanne koblingsstationer. De repræsenterer ca. 30-60 % af disse transformerstationers samlede pris.

6 Den 3. marts 2004 meddelte ABB Ltd Kommissionen, at der forelå konkurrencebegrænsende praksis i GIS-sektoren, og fremsatte en mundtlig begæring om immunitet i overensstemmelse med Kommissionens meddelelse af 19. februar 2002 om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002 C 45, s. 3, herefter »samarbejdsmeddelelsen«).

7 Den af ABB påtalte praksis havde form af en koordinering på verdensplan af salget af GIS-projekter, der indebærer opdeling af markeder, fordeling af kvoter og opretholdelse af de respektive markedsandele, tildeling af GIS-projekter til de producenter, der blev udpeget til at tildele de enkelte projekter, og manipulering af udbudsprocedurer (samordning af tilbudsgivning), for at sikre, at den pågældende kontrakt blev tildelt disse producenter, prisfastsættelse gennem meget komplicerede arrangementer vedrørende de GIS-projekter, der ikke blev tildelt, opsigelse af licensaftaler medvirksomheder, der ikke var medlemmer af kartellet, samt udveksling af følsomme markedsoplysninger.

8 Den af ABB fremsatte mundtlige begæring om immunitet blev suppleret med mundtlige indlæg og skriftlig dokumentation. Den 25. april 2004 indrømmede Kommissionen ABB en betinget bødefritagelse.

9 På grundlag af erklæringerne fra ABB iværksatte Kommissionen en undersøgelse og udførte kontrolbesøg i Areva T&D SA, Siemens AG, VA Tech-koncernen, Hitachi Ltd og Japan AE Power Systems Corp.'s (herefter »JAEPS«) lokaler den 11. og 12. maj 2004.

10 Den 30. juli 2004 fremsendte VA Tech-koncernen et memorandum og dokumenter til Kommissionen og yderligere forklaringer den 23. august 2004.

11 Den 20. april 2006 vedtog Kommissionen en klagepunktsmeddelelse, der blev meddelt 20 selskaber, herunder sagsøgerne.

III — *Den anfægtede beslutning*

12 Den 24. januar 2007 vedtog Kommissionen beslutning K(2006) 6762 endelig om en procedure i henhold til artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/F/38 899 — GIS-anlæg) (herefter »den anfægtede beslutning«). Beslutningen blev meddelt sagsøgerne den 7. eller den 8. februar 2007.

13 Ud over sagsøgerne og Schneider Electric blev den anfægtede beslutning rettet til ABB, Alstom SA, Areva SA, Areva T&D AG, Areva T&D Holding SA og Areva T&D SA (herefter samlet »selskaberne i Areva-koncernen«), Fuji Electric Holdings Co., Ltd og Fuji Electric Systems Co., Ltd (herefter samlet »Fuji«), Hitachi Ltd og Hitachi Europe Ltd (herefter samlet »Hitachi«), JAEPS, Mitsubishi Electric System Corp. (herefter »Melco«), Siemens og Toshiba Corp.

14 I 113.-123. betragtning til den anfægtede beslutning anførte Kommissionen, at de forskellige virksomheder, der har deltaget i kartellet, havde koordineret tildelingen af GIS-projekter på verdensplan, bortset fra visse markeder, efter aftalte regler, med henblik på særligt at opretholde de kvoter, som i vid udstrækning afspejler deres tidligere anslåede markedsandele. Kommissionen præciserede, at tildelingen af GIS-projekter blev udført på grundlag af en fælles »japansk« og en fælles »europæisk« kvote, som efterfølgende skulle fordeles mellem disse af henholdsvis de japanske og de europæiske producenter. En aftale indgået i Wien den 15. april 1988 (herefter »GQ-aftalen«) fastsatte bestemmelser, som gør det muligt at tildele GIS-projekter til enten japanske eller europæiske producenter og indregne deres værdi i den tilsvarende

kvote. Kommissionen har i øvrigt i 124.-132. betragtning til den anfægtede beslutning præciseret, at de forskellige virksomheder, der har deltaget i kartellet, havde indgået en uskreven aftale (herefter »aftalen«), i henhold til hvilken GIS-projekterne i Japan på den ene side og de europæiske kartelmedlemmers lande på den anden side, under ét betegnet som GIS-projekternes »hjemlande«, var forbeholdt henholdsvis de japanske og de europæiske kartelmedlemmer. GIS-projekterne i »hjemlandene« var ikke omfattet af udvekslingen af oplysninger mellem de to grupper og blev ikke afskrevet på de respektive kvoter.

15 GQ-aftalen indeholdt også regler vedrørende udvekslingen af de nødvendige oplysninger til kartellets funktion mellem de to grupper af producenter, som navnlig sikres af disse gruppers sekretærer, manipulering af de pågældende udbud og prisfastsættelse for de af GIS-projekterne, som ikke kunne tildeles. Ifølge indholdet af bilag 2 fandt GQ-aftalen anvendelse i hele verden, bortset fra De Forenede Stater, Canada, Japan og 17 vesteuropæiske lande. Det fremgår endvidere af aftalen, at GIS-projekterne i de europæiske lande, som ikke er »hjemlande«, også var forbeholdt den europæiske gruppe, idet de japanske producenter havde forpligtet sig til at afstå fra at afgive bud på GIS-projekterne i Europa.

16 Efter Kommissionens opfattelse var fordelingen af GIS-projekterne mellem de europæiske producenter reguleret af en aftale, som også blev indgået i Wien den 15. april 1988, med overskriften »E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement« (aftale for E-gruppen med henblik på gennemførelse af »GQ-aftalen«) (herefter »EQ-aftalen«). Kommissionen har anført, at tildelingen af GIS-projekter i Europa fulgte de samme regler og fremgangsmåder som dem, der gælder for tildelingen af GIS-projekter i andre lande. Navnlig skulle GIS-projekterne i Europa også anmeldes, registreres, tildeles, fordeles eller havde modtaget en mindstepris.

17 Kommissionen har i 142. betragtning til den anfægtede beslutning konstateret, at de forskellige kartelmedlemmer i GQ-aftalen og EQ-aftalen med henblik på kartellets organisering og funktion blev identificeret ved en kode, som bestod af tal for de europæiske medlemmer, og af bogstaver for de japanske medlemmer. De oprindelige koder blev erstattet af tal fra juli 2002.

18 Kommissionen har i den anfægtede beslutnings artikel 1, litra p) og t), konstateret, at Siemens Österreich og KEG havde deltaget i overtrædelsen i perioden fra den 20. september 1998 til den 13. december 2000 og fra den 1. april 2002 til den 11. maj 2004.

19 Kommissionen har i den anfægtede beslutnings artikel 1, litra m), q) og r), konstateret, at Reyrolle, SEHV og Magrini havde deltaget i overtrædelsen i perioden fra den 15. april 1988 til den 13. december 2000 og fra den 1. april 2002 til den 11. maj 2004.

20 For de overtrædelser, som er omhandlet i den anfægtede beslutnings artikel 1, blev Siemens Österreich og KEG i beslutningens artikel 2, litra l), pålagt en bøde på 12 600 000 EUR, som skal betales solidarisk med Reyrolle.

21 For de overtrædelser, som er omhandlet i den anfægtede beslutnings artikel 1, blev Reyrolle i beslutningens artikel 2, litra l), pålagt en bøde på 22 050 000 EUR, heraf 17 550 000 EUR solidarisk med SEHV og Magrini og 12 600 000 EUR solidarisk med Siemens Österreich og KEG.

22 For de overtrædelser, som er omhandlet i den anfægtede beslutnings artikel 1, blev SEHV og Magrini i beslutningens artikel 2, litra k) og l), pålagt en bøde på 22 050 000 EUR, heraf 17 550 000 EUR solidarisk med Reyrolle og 4 500 000 EUR solidarisk med Schneider Electric.

Retsforhandlinger og parternes påstande

23 Ved stævninger indleveret til Rettens Justitskontor den 17. april 2007 har sagsøgerne anlagt de foreliggende sager.

24 Kommissionen indgav svarskrift den 27. august 2007.

25 Sagsøgerne indgav replik den 22. oktober 2007.

26 Kommissionen indgav duplik den 14. december 2007.

27 Ved kendelse afsagt af Retten den 20. januar 2010 besluttede den efter at have hørt parterne at forene sagerne med henblik på den mundtlige forhandling og dommen, i medfør af artikel 50 i Rettens procesreglement.

28 Parterne blev som led i foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse i henhold til procesreglementets artikel 64 opfordret til at besvare skriftlige spørgsmål fra Retten. Sagsøgerne og Kommissionen har besvaret spørgsmålene inden for de fastsatte frister.

29 Parterne har afgivet mundtlige indlæg og besvaret mundtlige spørgsmål fra Retten under retsmødet den 16. marts 2010.

30 Under retsmødet den 16. marts 2010 har SEHV og Magrini på Rettens anmodning fremlagt en genpart af tribunal de commerce de Grenobles (Frankrig) dom af 18. december 2009 i en sag vedrørende visse sagsøgere, som parterne havde lejlighed til at fremsætte deres bemærkninger til. På Kommissionens begæring har Retten givet Kommissionen en yderligere frist til den 26. marts 2010 for at indgive skriftlige bemærkninger. Retten har kun taget hensyn til disse bemærkninger, der blev afgivet inden for den fastsatte frist, i det omfang de vedrørte tribunal de commerce de Grenobles dom af 18. december 2009.

31 Sagsøgerne har nedlagt følgende påstande:

— Den anfægtede beslutnings artikel 1 annulleres, for så vidt som den fastslår, at Reyrolle, SEHV og Magrini har overtrådt artikel 81 EF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (herefter »EØS-aftalen«) i perioden fra den 15. april 1998 til den 13. december 2000, og at de alle har overtrådt

de nævnte bestemmelser i perioderne fra den 1. april 2002 til den 9. oktober 2002 og fra den 21. januar 2004 til den 11. maj 2004.

— Den anfægtede beslutnings artikel 2 annulleres, for så vidt som den vedrører sagsøgerne.

— I givet fald nedsættes de bøder, der er blevet pålagt sagsøgerne, til et beløb, der ikke overstiger 1 980 000 EUR for Siemens Österreich og KEG, 1 100 000 EUR for Reyrolle og Magrini samt 2 750 000 EUR for SEHV.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

32 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Sagsøgerne tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Retlige bemærkninger

I — *Om annullationspåstandene*

33 Sagsøgerne har til støtte for deres annullationspåstande fremført to anbringender. Det første vedrører tilsidesættelse af artikel 81 EF, stk. 1, EØS-aftalens artikel 53, stk. 1, artikel 23, stk. 2 og 3, og artikel 25 i Rådets forordning nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i artikel 81 (EF) og 82 (EF) (EFT 2003 L 1, s. 1). Det andet vedrører tilsidesættelse af retten til at blive hørt.

A —*Det første anbringende om tilsidesættelse af artikel 81 EF, EØS-aftalens artikel 53, stk. 1, og visse bestemmelser i Rådets forordning nr. 1/2003*

34 Som led i det første anbringende har sagsøgerne gjort gældende, at Kommissionen ved at fastsætte bøden i flere henseender har tilsidesat artikel 81 EF, EØS-aftalens artikel 53 og visse bestemmelser i forordning nr. 1/2003. Dette anbringende er opdelt i tre led, der for det første vedrører manglende bevis for den hævdede overtrædelse, for det andet urigtige skøn i forbindelse med den hævdede overtrædelses varighed, og for det tredje den urimeligt høje bøde, som blev pålagt. I sagerne T-123/07 og T-124/07 har Reyrolle, SEHV og Magrini også fremsat et led om forældelse af den hævdede overtrædelse for perioden forud for den 16. juli 1998.

1. Anbringendet om det manglende bevis for den hævdede overtrædelse

a) Parternes argumenter

35 Sagsøgerne gør gældende, at Kommissionen ikke har ført tilstrækkeligt bevis for en overtrædelse af artikel 81 EF i perioden forud for den 13. december 2000. Ifølge sagsøgerne fremgår det utvetydigt af bilag 2 til GQ-aftalen, at de europæiske markeder var udelukket fra denne aftales anvendelsesområde. Kommissionen kunne således ikke udlede et kartel af denne aftale som omhandlet i artikel 81 EF, dvs. en aftale, som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet.

36 I øvrigt er bevisværdien af den liste over GIS-projekter, som omtales i 164. betragtning til den anfægtede beslutning, tvivlsom. Dels har Kommissionen ikke angivet, med hvilket formål den nævnte liste blev udarbejdet, og ikke præciseret, om de opførte GIS-projekter er genstand for aftaler mellem parterne. Dels viser listen, for så vidt som den kun vedrører 11 GIS-projekter, der geografisk omfatter fællesmarkedet, af i alt ca. 1 620, frem for alt, at der ikke foreligger en mærkbar virkning af sådanne aftaler inden for fællesmarkedet.

37 Kommissionen bestrider sagsøgernes argumenter.

b) Rettens bemærkninger

38 Det fremgår af den anfægtede beslutning og navnlig af dens 124.-163. betragtning, at Kommissionen fandt, at det kartel, som foreholdes sagsøgerne, og som blev sanktioneret af Kommissionen, byggede på »aftalen«, i henhold til hvilken GIS-projekterne i »hjemlandene« var forbeholdt de japanske og de europæiske kartelmedlemmer, beskyttelsen af de såkaldte »hjemlandes« markeder i Europa og opdelingen af markedet i »europæiske ikke-hjemlande« mellem europæiske producenter ved hjælp af manipulering af udbud og prisaftaler. Det er efter Kommissionens opfattelse gennemførelsen af »aftalen«, hvoraf GQ-aftalen kun udgjorde et af elementerne, som medførte et kartel, der omfatter fællesmarkedet.

39 Kommissionen har som bevis for og rækkevidden af »aftalen« i den anfægtede beslutning nævnt en flerhed af omstændigheder, hvoraf de vigtigste er erklæringerne fra ABB, vidnet M., Fuji og Hitachi og nogle dokumenter, som f.eks. GQ-aftalen og EQ-aftalen og deres bilag, en liste over GIS-projekter, drøftet i kartellet, udarbejdet af ABB, et udateret dokument, som blev fundet under Kommissionens kontrolbesøg på stedet i VA Tech-koncernens lokaler, med overskriften »Sammendrag af drøftelser med JJC«, samt en korrespondance af 18. januar 1999 mellem W., J. og B., ansatte i VA Tech-koncernen.

40 For at bestride, at der foreligger en tilsidesættelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53, gør sagsøgerne blot gældende, at GQ-aftalen ikke har haft til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet, og bestrider bevisværdien af listen over GIS-projekter i Europa i 164. betragtning til den anfægtede beslutning. Derimod bestrider sagsøgerne ikke hverken tilstedeværelsen af »aftalen« eller bevisværdien af de øvrige omstændigheder, nævnt i præmis 39 ovenfor, som Kommissionen har lagt til grund for at konstatere, at kartellet havde

haft en sådan virkning. I betragtning af det store antal omstændigheder, som Kommissionen har lagt til grund, kan sagsøgerne i det foreliggende tilfælde imidlertid ikke generelt bestride, at der foreligger en tilsidesættelse af artikel 81 EF, uden mere specifikt at anfægte Kommissionens forudgående konstateringer og bl.a. detaljeret angive, hvordan de beviser, som sidstnævnte påberåber sig, må afvises, er irrelevante eller uden bevisværdi.

41 Det må således antages, at selv om der tages hensyn til den omstændighed, at ordlyden af GQ-aftalen udelukkede dens anvendelse i de fleste europæiske lande, og der ses bort fra listen over GIS-projekter i Europa i 164. betragtning til den anfægtede beslutning, er de beviser, som Kommissionen støttede sig på, tilstrækkelige til at godtgøre rækkevidden af »aftalen«.

42 For det første gør Kommissionens konstatering, hvorefter de europæiske kartelmedlemmer har drøftet og fordelt GIS-projekterne inden for fællesmarkedet og EØS-området, det i sig selv muligt at fastslå, at kartellet har haft en indvirkning på konkurrencen i disse områder. Det fremgår desuden af den anfægtede beslutning, at Kommissionen ligeledes støttede sig på erklæringerne fra ABB og M. samt dem fra Fuji og Hitachi, bilag 2 til EQ-aftalen, listen over GIS-projekter i Europa i 164. betragtning til den anfægtede beslutning, dokumentet med overskriften »Sammendrag af drøftelser med JJC« og korrespondancen af 18. januar 1999.

43 For det andet byggede Kommissionens konstatering, som det fremgår af 125.-131. betragtning til den anfægtede beslutning, hvorefter de europæiske og japanske producenter delte hele det pågældende marked, således at GIS-projekterne i Japan var forbeholdt de japanske producenter, og GIS-projekterne i Europa — i princippet —

var forbeholdt de europæiske producenter, på erklæringerne fra ABB og M. samt erklæringerne fra Fuji, Hitachi og bilag 2 til EQ-aftalen.

44 Som det for det tredje fremgår af 133.-138. betragtning til den anfægtede beslutning, byggede Kommissionens konstatering, hvorefter der fandtes en beskyttelse af de såkaldte »hjemlandes« markeder i Europa, således at GIS-projekterne i de lande, hvor de europæiske producenter tidligere var til stede, var forbeholdt dem uden afskrivning på kvoterne i henhold til kartellet, på erklæringerne fra ABB og M. samt dokumentet med overskriften »Sammendrag af drøftelser med JJC« og korrespondancen den 18. januar 1999.

45 Selv om det antages, at sagsøgernes kritik i forhold til de to beviser, som de anfægter, er begrundet, vil dette ikke føre til, at Kommissionens konstatering, hvorefter kartellet har haft til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet og EØS-området, bliver draget i tvivl.

46 Følgelig skal det første anbringendes første led forkastes.

2. Leddet vedrørende urigtige skøn i forbindelse med den hævdede overtrædelses varighed

47 Sagsøgerne har gjort gældende, at den anfægtede beslutning er behæftet med urigtige skøn for så vidt angår overtrædelsens varighed, som havde ført til en uberettiget forøgelse af denne. Disse skøn vedrørte for det første det tidspunkt, hvor sagsøgerne afbrød deres deltagelse i overtrædelsen, for det andet det tidspunkt, hvor den virksomhed, der blev oprettet af selskaberne i VA Tech-koncernen (herefter »VA Tech«),

genoptog sin deltagelse i overtrædelsen, og for det tredje tidspunktet for overtrædelsens ophør.

a) Om det tidspunkt, hvor sagsøgerne afbrød deres deltagelse i overtrædelsen

Parternes argumenter

48 Sagsøgerne har subsidiært i forhold til det første anbringendes første led om manglende bevis for den hævdede overtrædelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 gjort gældende, at Kommissionen begik en fejl ved at fastslå, at sagsøgerne havde afbrudt deres deltagelse i overtrædelsen den 13. december 2000, datoen for aftensammenkomsten i Ville-d'Avray (Frankrig) for at fejre den hævdede opløsning af det kartel, som de andre deltagere havde givet dem anledning til at formode, hvorimod den burde have konstateret denne afbrydelse fra den 16. juli 1998, det tidspunkt, hvor det sidste GIS-projekt i Europa, nævnt i 164. betragtning til den anfægtede beslutning, blev drøftet, eller senest fra den 12. oktober 2000, det tidspunkt, hvor der i Zürich (Schweiz) blev afholdt et møde, hvor sagsøgerne var blevet underrettet om den hævdede opløsning af kartellet.

49 Kommissionen bestrider sagsøgernes argumenter.

Rettens bemærkninger

50 Det skal indledningsvis bemærkes, at det er ubestridt, at Reyrolle, SEHV og Magrinis deltagelse i kartellet faktisk er blevet afbrudt. Parterne er derimod uenige om den nøjagtige dato for denne afbrydelse. Sagsøgerne bestrider, at de har deltaget i kartellet efter den 16. juli 1998, eller senest efter den 12. oktober 2000. Kommissionen gør gældende, at Reyrolle, SEHV og Magrini først afbrød deres deltagelse i kartellet under »farvelaftensammenkomsten« den 13. december 2000.

51 Denne uenighed rejser spørgsmålet om, hvem der har bevisbyrden i denne henseende. Mens sagsøgerne er af den opfattelse, at det påhvilede Kommissionen at bevise overtrædelsens varighed, gør Kommissionen gældende, at når først den har godtgjort, at der fandtes et ulovligt kartel, anses dette for at vare indtil beviset for dets ophør, som skal føres af den virksomhed, som har deltaget i dette kartel.

52 I denne henseende skal der henvises til fast retspraksis, hvorefter det dels påhviler den part eller myndighed, der gør en tilsidesættelse af konkurrencereglerne gældende, at føre bevis herfor ved på tilstrækkelig måde at føre bevis for de faktiske omstændigheder, der udgør en sådan overtrædelse, og at det dels påhviler den virksomhed, der påberåber sig retten til at bestride, at der foreligger en overtrædelse, at føre bevis for, at betingelserne for at gøre en sådan indsigelse gældende, er opfyldt, således at myndigheden herefter må anvende andre beviser (Rettens dom af 16.11.2006, sag T-120/04, Peróxidos Orgánicos mod Kommissionen, Sml. II, s. 4441, præmis 50; jf. også i denne retning Domstolens dom af 17.12.1998, sag C-185/95 P, Baustahlgewebe mod Kommissionen, Sml. I, s. 8417, præmis 58, og af 7.1.2004, forenede sager C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 123, præmis 78).

53 Princippet, hvorefter Kommissionen skal bevise alle de omstændigheder, som overtrædelsen udgøres af, herunder dens varighed (jf. i denne retning Rettens dom af 7.7.1994, sag T-43/92, Dunlop Slazenger mod Kommissionen, Sml. II, s. 441, præmis 79, af 13.12.2001, sag T-48/98, Acerinox mod Kommissionen, Sml. II, s. 3859, præmis 55, og af 29.11.2005, sag T-62/02, Union Pigments mod Kommissionen, Sml. II, s. 5057, præmis 36), og som kan have indvirkning på Kommissionens endelige konklusioner for så vidt angår overtrædelsens grovhed, påvirkes i denne sag ikke af den omstændighed, at sagsøgerne i sagerne T-123/07 og T-124/07 har gjort et anbringende om forældelse gældende, for hvilket bevisbyrden i princippet påhviler virksomhederne.

54 Når et sådant anbringende gøres gældende, er det en nødvendig forudsætning, at såvel overtrædelsens varighed som datoen for dens ophør fastlægges. Disse omstændigheder kan ikke i sig selv medføre, at bevisbyrden i denne henseende vendes til skade for sagsøgerne. For det første udgør overtrædelsens varighed, et begreb, som forudsætter, at datoen for overtrædelsens ophør er kendt, en integrerende del af overtrædelsen, for hvilken bevisbyrden påhviler Kommissionen uanset den omstændighed, at disse forhold ligeledes udgør en del af anbringendet vedrørende forældelse. Denne konklusion berettiges endvidere af den omstændighed, at den manglende forældelse af Kommissionens forfølgelsesbeføjelse i henhold til bestemmelserne i forordning nr. 1/2003 om forældelse udgør et objektivt lovligt kriterium, som følger af retssikkerhedsprincippet (jf. i denne retning Rettens dom af 6.10.2005, forenede sager T-22/02 og T-23/02, Sumitomo Chemical og Sumika Fine Chemicals mod Kommissionen, Sml. II, s. 4065, præmis 80-82), og derfor er en gyldighedsbetingelse for enhver beslutning om sanktioner. Det påhviler Kommissionen at iagttage dette princip, selv om virksomheden ikke gør et anbringende herom gældende i denne henseende (dommen i sagen Peróxidos Orgánicos mod Kommissionen, nævnt i præmis 52 ovenfor, præmis 52).

55 Det skal imidlertid præciseres, at denne fordeling af bevisbyrden kan variere, for så vidt som de faktiske omstændigheder, som en part gør gældende, kan forpligte den anden part til at fremkomme med en forklaring eller en begrundelse, i mangel af hvilken det kan antages, at beviset er blevet ført (dommen i sagen Peróxidos Orgánicos mod Kommissionen, nævnt i præmis 52 ovenfor, præmis 53; jf. også i denne retning

dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 52 ovenfor, præmis 79). Særligt når Kommissionen, som i det foreliggende tilfælde, har ført bevis for, at der findes en aftale, påhviler det de deltagende virksomheder at føre bevis for, at de har taget afstand fra denne, hvilket kræver, at der klart er givet udtryk for en hensigt til at træde tilbage fra denne aftale, og at denne hensigt er blevet bragt til de øvrige deltagende virksomheders kendskab (Rettens dom af 27.9.2006, sag T-168/01, GlaxoSmithKline Services mod Kommissionen, Sml. II, s. 2969, præmis 86; jf. også i denne retning Domstolens dom af 6.1.2004, forenede sager C-2/01 P og C-3/01 P, BAI og Kommissionen mod Bayer, Sml. I, s. 23, præmis 63, og dommen i sagen Aalborg Portland mod Kommissionen, nævnt i præmis 52 ovenfor, præmis 81-84).

56 Det er under iagttagelse af disse principper, at det i det foreliggende tilfælde skal kontrolleres, om Kommissionen kunne fastslå, at sagsøgernes deltagelse i kartellet var blevet afbrudt den 13. december 2000.

57 Det fremgår af 188.-190. og 297. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kommissionen i denne henseende støttede sig på erklæringerne fra ABB, Areva og Schneider Electric. ABB anførte således, at selskabet efter fælles aftale med Alstom havde besluttet at udelukke sagsøgerne fra kartellet på grund af deres relativt høje kvote i forhold til deres produktionskapacitet. Der blev i dette øjemed afholdt et møde den 13. december 2000 i Ville-d'Avray, der angiveligt bragte kartellet til ophør, som imidlertid fortsatte mellem ABB, Alstom, Fuji, Melco og Toshiba. Kommissionen nævner desuden, at Areva og Schneider Electric har bekræftet, at dette møde blev afholdt i slutningen af november eller begyndelsen af december 2000, men at Areva har bestridt synspunktet om, at formålet med dette møde var at udelukke deltagerne i kartellet.

58 Sagsøgerne har anfægtet den 13. december 2000 som datoen for afbrydelsen af deres deltagelse i kartellet ved at fremføre to argumenter. For det første har de gjort gældende, at denne dato bør fastsættes til den 16. juli 1998, hvor det sidste GIS-projekt i Europa nævnt i 164. betragtning til den anfægtede beslutning blev drøftet. For det

andet gør de som under proceduren for Kommissionen gældende, at kartellets ophør var blevet besluttet den 12. oktober 2000 under et møde i Zürich, og at mødet den 13. december 2000 kun var en »afskedsfest«, uden at kartellet fortsatte mellem disse to datoer.

59 Det skal med hensyn til det første argument bemærkes, som anført i præmis 41-45 ovenfor, at tilstedeværelsen af den »aftale«, som foreholdes sagsøgerne i den anfægtede beslutning, skal betragtes som tilstrækkelig godtgjort, selv hvis der ses bort fra listen over GIS-projekter i Europa i 164. betragtning til den anfægtede beslutning. Det forhold, at den sidste drøftelse vedrørende et GIS-projekt på denne liste fandt sted den 16. juli 1998, kan således ikke være et bevis for, at kartellet ophørte med at eksistere på denne dato, eller at sagsøgerne ophørte med at deltage i kartellet. Dette argument må således forkastes.

60 Hvad angår det andet argument fremgår det af den retspraksis, der er nævnt i præmis 55 ovenfor, at når Kommissionen, som i det foreliggende tilfælde, har ført bevis for, at der findes en aftale, påhviler det de deltagende virksomheder at føre bevis for, at de har taget afstand fra denne, hvilket kræver, at der klart er givet udtryk for en hensigt til at træde tilbage fra denne aftale, og at denne hensigt er blevet bragt til de øvrige deltagende virksomheders kendskab.

61 Sagsøgernes argument, hvorefter en situation, hvori en karteldeltager tvinges ud af et kartel ved en hemmelig aftale mellem de andre karteldeltagere med det påskud, at kartellet er ophørt, må sidestilles med en sådan udtrykkelig afstandtagen, må ganske vist tiltrædes. Da Kommissionen imidlertid har ført bevis for, at »aftalen« findes, er det sagsøgerne, der bærer bevisbyrden for, at de andre deltagere har givet dem det vildledende indtryk, at kartellet var ophørt. Selv om det i øvrigt antages, at kartellets ophør ikke blev annonceret som en »overraskelse« under mødet den 13. december

2000, men et stykke tid i forvejen, er datoen den 12. oktober 2000, som sagsøgerne har anført, ikke støttet af noget bevis. Idet der ikke er ført noget bevis med hensyn til den faktiske dato for deres udelukkelse fra kartellet, var Kommissionen derfor berettiget til at fastsætte den 13. december 2000 som den dato, hvor sagsøgerne afbrød deres deltagelse i kartellet, og dette uden at den er forpligtet til at bevise, at disse ulovlige aftaler blev indgået på præcis denne dato.

62 Klagepunktet om det tidspunkt, hvor sagsøgerne afbrød deres deltagelse i overtrædelsen, må derfor forkastes.

b) Om det tidspunkt, hvor VA Tech genoptog sin deltagelse i overtrædelsen

Parternes argumenter

63 Sagsøgerne har anført, at Kommissionen fejlagtigt fandt, at VA Tech havde genoptaget sin deltagelse i overtrædelsen gennem VAS, fra og med den 1. april 2002. Selv om denne virksomhed ifølge sagsøgerne var bekendt med genoptagelsen af kartellet allerede i sommeren 2002, havde den endnu ikke genoptaget sin deltagelse på dette tidspunkt. Denne genoptagelse skete først den 9. oktober 2002, tidspunktet for mødet i Paris (Frankrig), hvori nogle af virksomhedens repræsentanter deltog. Sagsøgerne gør gældende, at deres egne erklæringer i denne henseende understøttes af de øvrige forhold i sagsakterne. Bl.a. var VA Tech hverken repræsenteret under mødet i Frankfurt (Tyskland) den 10. juli 2002 eller havde deltaget i aftaler eller samordninger vedrørende GIS-projekter, hvis forfaldsdato lå i perioden mellem april og oktober 2002.

Kommissionens handlemåde var under alle omstændigheder inkonsekvent med henblik på at fastslå det tidspunkt, hvor overtrædelsen blev genoptaget, idet den for så vidt angår Hitachi valgte at tage hensyn til tidspunktet for den første deltagelse i et multilateralt møde.

64 Kommissionen bestrider sagsøgernes argumenter.

Rettens bemærkninger

65 Som det fremgår af 199., 203., 204. og 441. betragtning til den anfægtede beslutning, har Kommissionen i det væsentlige støttet sin konklusion om, at VA Tech genoptog sin deltagelse i kartellet senest den 1. april 2002, på oplysningerne i ABB's besvarelse af klagepunktsmeddelelsen, hvori sidstnævnte forklarede, at vidnet M. efter en start i 2000 kunne huske, at VA Tech, efter at have forladt kartellet i 2000, genoptog sin deltagelse i løbet af de tre første måneder af 2002. Da der ikke foreligger nogen præcis dato, har Kommissionen anvendt den 1. april 2002 som den mest gunstige dato for nævnte virksomhed. Ifølge Kommissionen er denne erklæring fra ABB meget troværdig, da det kun er gennem sidstnævnte, at Kommissionen blev klar over, at VA Tech havde afbrudt sin deltagelse i kartellet i en vis periode. Kommissionen havde nemlig i klagepunktsmeddelelsen antaget, at VA Tech havde deltaget i overtrædelsen uden afbrydelse. Kommissionen har desuden vurderet, at nævnte erklæring er støttet af håndskrevne notater fra Z., ansat i VA Tech-koncernen, og fundet i denne koncerns lokaler under kontrolbesøgene på stedet i april 2004.

66 Med hensyn til Z.'s notater henvises der i 204. betragtning 204 til den anfægtede beslutning til tre sider, der ifølge Kommissionen indeholder overvejelser med hensyn til VA Tech-koncernens interesse for et GIS-projekt i Ravenna (Italien) og eventuelle muligheder for at fastsætte et prisniveau, drøftelser med japanske producenter, et møde i løbet af juli måned med henblik op at diskutere GIS-projekter og udviklingen i drøftelserne i slutningen af august 2002. Disse sider er gengivet på s. 2014, 2018 og 2024 i sagsakterne vedrørende proceduren for Kommissionen.

67 Det bemærkes i denne forbindelse, at Z.'s notater for størstedelens vedkommende ikke indeholder nogen henvisning til tidspunktet for notaternes udarbejdelse eller de deri nævnte faktiske omstændigheder. Hertil kommer, at det ikke er muligt at drage konklusioner om den rækkefølge, hvori disse sider fremgår i sagsakterne vedrørende proceduren for Kommissionen, eftersom rækkefølgen af bestemte sider helt åbenbart er blevet ændret i forhold til den kronologiske rækkefølge af deres udarbejdelse. Bl.a. er rækkefølgen af siderne gengivet på s. 2014 og 2015 i sagsakterne vedrørende proceduren for Kommissionen blevet vendt om, således som det fremgår af s. 2014, som kan ses til venstre på s. 2015, og s. 2016, som indeholder et referat af et bestyrelsesmøde den 27. juni 2002, og som derfor kunne give en dateret oplysning, kan ikke direkte have efterfulgt side 2014, da der er tale om to højresider.

68 De eneste pålidelige oplysninger med hensyn til datoen for udarbejdelsen af Z.'s notater er dem, der kan udledes af de enkelte bemærkninger, som henviser til datoer, og som findes på en og samme side med oplysninger, som Kommissionen har henvist til.

69 Det skal for det første fastslås, at hverken passagerne i Z.'s notater, der blev nævnt i den anfægtede beslutning, eller dem, som Kommissionen har anført i sin besvarelse af Rettens skriftlige spørgsmål, gør det muligt at anvende den 1. april 2002 som det

tidspunkt, hvor VA Tech genoptog sin deltagelse i kartellet. Selv om sagsøgerne således ikke bestrider, at de nævnte notater blev udarbejdet i 2002, nævnes den 1. april ikke udtrykkeligt deri, og datoen kan heller ikke udledes af disse notaters indhold.

70 For det andet bemærkes, at sagsakterne vedrørende proceduren for Kommissionen bl.a. indeholder angivelserne »drøfte pakke med Jap. De har taget en række initiativer« og »i praksis reservere 1 dato den 1. juli for at diskutere 1 pakke med Gd Export med Jap.«. Disse angivelser gør det muligt at konkludere, at det notat, hvori de fremgår, blev udarbejdet den 1. juli 2002, dvs. senest i juni 2002. Da der ikke er nogen præcis dato, bør den 1. juli 2002 derfor i overensstemmelse med princippet in dubio pro reo anvendes som det tidspunkt, hvor VA Tech genoptog sin deltagelse i kartellet.

71 Hvad for det tredje angår formålet med samordningerne mellem producenterne skal det bemærkes, at Kommissionen i den anfægtede beslutning konstaterede, at GIS-projekterne under overtrædelsens anden fase ikke længere blev drøftet individuelt, men i »pakker«. Dette bestrides ikke af sagsøgerne. Sagsøgerne har heller ikke bestridt, at kartellet under den nævnte anden fase vedrørte GIS-projekter inden for EØS. Det led i det første anbringende, hvorved sagsøgerne bestrider, at kartellet har haft en virkning inden for fællesmarkedet, gjaldt således kun for den første fase af deres deltagelse. Den omstændighed, at notatet nævnt ovenfor i præmis 70 ikke omtaler et GIS-projekt inden for EØS, kan følgelig ikke ændre ved, at sagsøgerne ved deres tilbagevenden til kartellet i 2002 deltog i drøftelser vedrørende GIS-projekter inden for EØS.

72 Heraf følger, at klagepunktet om, at Kommissionen fejlagtigt fandt, at sagsøgerne havde genoptaget deres deltagelse i kartellet fra og med den 1. april 2002, må tages til følge.

c) Om tidspunktet for overtrædelsens ophør

Parternes argumenter

73 Sagsøgerne har gjort gældende, at Kommissionen begik en fejl ved at finde, at overtrædelsen først definitivt er ophørt den 11. maj 2004 og ikke senest den 21. januar 2004, datoen for det sidste møde, under hvilket GIS-projekter blev drøftet, uden at der blev indgået nogen aftale. Da koordinationssystemet derefter begyndte at bryde sammen, havde møderne kun til formål at undersøge kartellets fortsættelse og en række andre spørgsmål uden forbindelse med konkurrenceretten.

74 Kommissionen afviser den opfattelse, at kartellet var ophørt senest den 21. januar 2004, og ikke den 11. maj 2004. Kartellet fortsatte efter den 21. januar 2004, da ABB udelukkende afsluttede sin deltagelse i kartellet i februar 2004. Aftalerne har i hvert fald haft virkninger indtil det møde, som blev afholdt efter, at ABB havde forladt kartellet.

Rettens bemærkninger

75 For det første bemærkes, at ifølge fast retspraksis fremgår det af selve ordlyden af artikel 81, stk. 1, EF, at aftaler mellem virksomheder uanset deres virkninger er forbudt, når de har et konkurrencestridigt formål (Domstolens dom af 8.7.1999, sag C-49/92 P, Kommissionen mod Anic Partecipazioni, Sml. I, s. 4125, præmis 123, og Rettens dom

af 8.7.2004, forenede sager T-67/00, T-68/00, T-71/00 og T-78/00, JFE Engineering mod Kommission, Sml. II, s. 2501, præmis 181). Derfor er det ikke nødvendigt at påvise faktiske konkurrenceskadelige virkninger, når den påtalte adfærds konkurrenceskadelige formål er bevist (jf. Rettens dom af 6.7.2000, sag T-62/98, Volkswagen mod Kommissionen, Sml. II, s. 2707, præmis 178 og den deri nævnte retspraksis).

76 I den foreliggende sag har Kommissionen netop først og fremmest støttet sig på det konkurrencebegrænsende formål med de aftaler og samordnede adfærd, der er nævnt i den anfægtede beslutnings artikel 1. Først konstaterede den i 303. og 304. betragtning til den anfægtede beslutning, at samtlige beskrevne aftaler og/eller tilfælde af samordnet praksis havde til formål at begrænse konkurrencen som omhandlet i artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53, og at det under sådanne omstændigheder ved anvendelsen af disse bestemmelser ikke var nødvendigt at tage hensyn til en aftales faktiske følger, hvorefter det i 308. betragtning angives, at gennemførelsen af en aftale af nævnte art automatisk fører til betydelige konkurrencefordrejninger. Med hensyn til fastsættelsen af bøder har Kommissionen endvidere udtrykkeligt anført i 477. betragtning til den anfægtede beslutning, at den ikke specielt støttede sig på nogen særlig indvirkning i forbindelse med fastlæggelsen af overtrædelsens grovhed.

77 For det andet bemærkes, som Kommissionen har anført i 215. betragtning til den anfægtede beslutning, at på grundlag af erklæringer fra VA Tech-koncernen vedrørte meddelelserne og møderne i kartellet, efter at ABB havde forladt det, bl.a. udvekslingen af informationer vedrørende igangværende udbudsprocedurer, stillingen for aktører uden for kartellet, opretholdelsen eller afbrydelsen af kontakter og sikkerhedsmæssige spørgsmål. Disse emner, der blev drøftet, beviser, at de tilbageværende kartelmedlemmer, efter at ABB havde forladt kartellet, selv om de ikke kunne nå til enighed om konkrete projekter, havde til hensigt at fortsætte kartellet fremover, eller i det mindste endnu ikke havde truffet nogen endelig beslutning om at bringe det til ophør.

78 Denne fortolkning af de faktiske omstændigheder anfægtes ikke af Hitachis erklæringer vedrørende kartellets ophør, der er påberåbt af sagsøgerne. Ifølge sagsøgerne har Hitachi vedrørende mødet den 21. januar 2004 erklæret, at »[p]arterne havde afvist alle forslagene«, og at »mødet [efterfølgende blev] hævet«. I en anden erklæring konkluderede den samme virksomhed på dette grundlag, at »[d]et nye system [var] begyndt at smuldre i januar 2004, hvor det sidste arbejdsmøde, som ABB [havde] deltaget i, blev afholdt«.

79 For det første er den omstændighed, at der ikke kunne indgås nogen aftaler vedrørende de drøftede GIS-projekter under mødet den 21. januar 2004, ikke ensbetydende med, at kartellet var ophørt med at eksistere på dette tidspunkt — selv om dette manglende resultat i forbindelse med en efterfølgende vurdering af Hitachis rolle kunne være udgangspunktet for »kartellets sammenbrud«. De emner, der blev drøftet under senere møder, som sagsøgerne ikke har bestridt, viser viljen til at fortsætte kartellet uden ABB. Hvad for det andet angår Hitachis vurdering, hvorefter kartellet var begyndt at smuldre i januar 2004, bekræfter den blot — om nødvendigt — at »kartellets sammenbrud« netop endnu ikke var sket i januar 2004.

80 Under disse omstændigheder var det ikke nødvendigt for Kommissionen at bevise indgåelsen af nye aftaler vedrørende konkrete GIS-projekter under de møder, der blev afholdt efter mødet den 21. januar 2004, for at kunne fastslå, at kartellet fortsatte efter denne dato.

81 Følgelig har sagsøgerne ikke påvist, at Kommissionen anlagde et urigtigt skøn ved at anvende den 11. maj 2004 som datoen for kartellets ophør. Det følger heraf, at klagepunktet om et sådant fejlskøn må forkastes.

82 Følgelig bør den anfægtede beslutnings artikel 1 annulleres, for så vidt som Kommissionen heri har fastslået en overtrædelse, begået af sagsøgerne mellem den 1. april og den 30. juni 2002. I øvrigt kan leddet i det første anbringende om urigtige skøn i forbindelse med overtrædelsens ikke tages til følge.

3. Vedrørende leddet om forældelse af den hævdede overtrædelse for perioden forud for den 16. juli 1998

a) Parternes argumenter

83 Det er Reyrolle, SEHV og Magrinis opfattelse, at der for perioden forud for den 16. juli 1998 er indtrådt forældelse for pålæggelse af sanktioner. Da forældelsesfristen på fem år ifølge sagsøgerne skal beregnes fra den 16. juli 1998, og varigheden af deres deltagelse i det nye system kun er på et år og tre måneder, bør forhøjelsen af udgangsbeløbet, som var foretaget som følge af overtrædelsens varighed, nedsættes til 10 %.

84 Reyrolle, SEHV og Magrini tilføjer, at den opfattelse om en vedvarende overtrædelse, som Kommissionen forfægter, er urigtig hvad angår sagsøgerne, eftersom de betingelser, der fremgår af retspraksis, nemlig at der objektivt set ikke har været afbrydelse af overtrædelserne, og at de pågældende virksomheders adfærd subjektivt set beror på en almindelig vilje, ikke er opfyldt.

85 Kommissionen har afvist disse argumenter.

b) Rettens bemærkninger

86 I artikel 25, stk. 1, litra b), i forordning nr. 1/2003 fastsættes en forældelsesfrist på fem år for den type af overtrædelser, som sagsøgerne kritiseres for. I overensstemmelse med samme forordnings artikel 25, stk. 3, første punktum, afbrydes forældelsesfristen, hver gang Kommissionen tager skridt til at undersøge eller forfølge overtrædelsen.

87 I det foreliggende tilfælde forudsætter den påberåbte forældelsesindsigelse med hensyn til den første fase af den overtrædelse, som foreholdes Reyrolle, SEHV og Magrini, at to kumulative betingelser er opfyldt. For det første må denne første fase være bragt til ophør senest den 10. maj 1999, dvs. fem år inden dagen forud for det kontrolbesøg på stedet, som Kommissionen foretog den 11. og den 12. maj 2004. For det andet må overtrædelsens to faser, som foreholdes sagsøgerne, ikke udgøre en del af en samlet sammenhængende og vedvarende overtrædelse som omhandlet i artikel 25, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, da fristen i så tilfælde først regnes fra den dag, hvor overtrædelsen er ophørt.

88 Som anført ovenfor i præmis 57-62, har Kommissionen i den anfægtede beslutning med rette fastslået, at den første fase af den overtrædelse, som foreholdes Reyrolle, SEHV og Magrini, først ophørte den 13. december 2000 og derfor efter den 10. maj 1999. Som følge heraf bør forældelsesindsigelsen forkastes.

89 Under alle omstændigheder er den anden betingelse, nævnt i præmis 87 ovenfor, lige så lidt opfyldt som den første betingelse. Kommissionen har således med rette anført, at det kartel, som Reyrolle, SEHV og Magrini i 2002 deltog i, i det væsentlige var det samme som det, de deltog i indtil 2000.

90 Unionens retsinstanser har beskrevet flere relevante kriterier for vurderingen af en overtrædelses særlige karakter, dvs. identiteten af formålene med den pågældende praksis (jf. i denne retning Domstolens dom af 21.9.2006, sag C-113/04 P, Technische Unie mod Kommissionen, Sml. I, s. 8831, præmis 170 og 171, og Rettens dom af 20.3.2002, sag T-21/99, Dansk Rørindustri mod Kommissionen, Sml. II, s. 1681, præmis 67, og af 27.9.2006, sag T-43/02, Jungbunzlauer mod Kommissionen, Sml. II, s. 3435, præmis 312), identiteten af de berørte produkter og tjenesteydelser (jf. i denne retning Rettens dom af 15.6.2005, forenede sager T-71/03, T-74/03, T-87/03 og T-91/03, Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 118, 119 og 124, og dommen i sagen Jungbunzlauer mod Kommissionen, præmis 312), identiteten af de virksomheder, der deltog heri (dommen i sagen Jungbunzlauer mod Kommissionen, præmis 312), og identiteten af de nærmere bestemmelser om dens gennemførelse (dommen i sagen Dansk Rørindustri mod Kommissionen, præmis 68). Andre relevante kriterier er identiteten af de fysiske personer, der var involveret for virksomhedernes regning, og identiteten af den omhandlede praksis' geografiske anvendelsesområde.

91 Det skal i den foreliggende sag bemærkes, at alle de ovennævnte betingelser gør det muligt at antage, at det kartel, som Reyrolle, SEHV og Magrini i 2002 deltog i, i det væsentlige var det samme som det, de deltog i indtil 2000.

92 For det første var formålet, som består i at stabilisere kartelmedlemmernes markedsandele, opdele verdensmarkedet mellem de japanske og de europæiske producenter — navnlig ved at forbeholde de sidstnævnte de europæiske markeder — og undgå udhulingen af priser, det samme under de pågældende to perioder.

93 For det andet er kartellets væsentligste principper stort set forblevet uændret, selv om de gradvist har udviklet sig gennem årene, bl.a. i forhold til reduktionen i antallet af deltagende virksomheder efter koncentrationen i denne sektor og i forhold til den tekniske udvikling i kommunikationsmidlerne. Som Kommissionen imidlertid anførte i 280. betragtning til den anfægtede beslutning, er disse ændringer ikke sket på et præcist tidspunkt mellem 2000 og 2002, men efterhånden. Ændringerne har

i øvrigt ikke påvirket virkemådens væsentligste principper, dvs. tildelingen af GIS-projekter blandt kartelmedlemmerne på grundlag af kvoter fastsat af disse og gennem samordning af udbudsprocedurerne samt fastsættelsen af minimumspriser for de GIS-projekter, der ikke var genstand for en tildeling.

94 Kommissionens detaljerede konstateringer vedrørende kartellets funktion, som sagsøgerne ikke indgående har bestridt, kan ikke afkræftes af en generel og udokumenteret påstand, hvorefter »koordineringen fra 2002 skete i henhold til en helt ny ordning«, hvilket bl.a. bekræftes af erklæringerne fra ansatte i ABB. I de passager, som citeres af sagsøgerne i sagerne T-123/07 og T-124/07 uden for deres sammenhæng, anfører den pågældende ansatte, hr. Wi., således i det væsentlige, at hans overordnede på tidspunktet for de faktiske omstændigheder havde skjult det reelle omfang af »samarbejdet« med de andre GIS-producenter, og den omstændighed, at kartellet, som det var fra 2002, lå i forlængelse af kartellets forudgående fase, for ham.

95 For det tredje omfattede kartellet i de pågældende to perioder det samme marked, nemlig GIS-projekter i form af reservedele eller nøglefærdige stationer.

96 For det fjerde forblev de virksomheder, der deltog i kartellet, og de forskellige selskaber, der indgik som en del af disse virksomheder, i det væsentlige uændrede under hele kartellets varighed mellem 1988 og 2004, henset til den fusionsproces inden for GIS-sektoren, der fandt sted i løbet af denne periode og — med undtagelse alene af Siemens' midlertidige fravær — i VA Tech og Hitachi.

97 For det femte var repræsentanterne for de forskellige virksomheder i kartellet i meget vidt omfang de samme i 2000 og i 2002, bortset fra en vis normal udskiftning inden for hver virksomhed. Den personalemæssige kontinuitet bekræftes af de forskellige mødelister i sagsakterne, især den, der fremgår af bilag I til den anfægtede beslutning, og af listen over medarbejderne i de pågældende virksomheder, som var aktive i kartellet, i bilag II til den anfægtede beslutning.

98 For det sjette var kartellets geografiske anvendelsesområde det samme i 2000 og i perioden mellem 2002 og 2004. Kartellet blev således i et vist omfang større i 1988, fordi kartelmedlemmerne i mellemtiden fik adgang til markederne i de central- og østeuropæiske lande.

99 Derudover godtgør den omstændighed, som blev understreget af Kommissionen og ikke bestridt af sagsøgerne i sag T-123/07 og T-124/07, at kartellet blev videreført af de andre medlemmer i mangel af de midlertidigt fraværende virksomheder, og at en sammenhængende overtrædelses objektive kontinuitet derfor blev opretholdt, ligeledes, at der var tale om ét og samme kartel.

100 Hvad endelig angår det subjektive element er det tilstrækkeligt, da VA Tech genoptog sin deltagelse i kartellet, at Reyrolle, SEHV og Magrini var bekendt med, at de deltog i det samme kartel som tidligere. Det bemærkes i denne henseende, at visse af de ansatte, som repræsenterede VA Tech i kartellet fra 2002, allerede havde ledende stillinger i de selskaber, der tilhører denne koncern, inden de nævntes selskabers afbrydelse af deltagelsen i kartellet i 2000. Således har Z., V., C., B. og W., som er anført på listen over deltagerne i de forskellige møder fra oktober 2002 (jf. bilag I til den anfægtede beslutning), allerede arbejdet for Reyrolle, SEHV, Magrini og Schneider Electric inden 2000 (jf. bilag II til den anfægtede beslutning). Reyrolle, SEHV og Magrini kunne derfor ikke være uvidende om identiteten af de faktorer, der bestemmer kartellets karakter af en enkelt overtrædelse. I modsætning til det af sagsøgerne anførte i sagerne T-123/07 og T-124/07, udelukkes det subjektive element derfor ikke

af den omstændighed, at de i 2000 blev vildledt, idet de andre karteldeltagere havde givet dem anledning til at formode, at kartellet var blevet opløst. Det er således ikke deres vidensniveau i 2000, som er afgørende i denne forbindelse, men niveauet på det tidspunkt, hvor de genoptog deres deltagelse i kartellet.

101 Reyrolle, SEHV og Magrinis forældelsesindsigelse kan herefter under alle omstændigheder ikke tages til følge, fordi overtrædelsens to faser, som foreholdes dem, udgør en del af den samme sammenhængende og vedvarende overtrædelse.

102 Sammenfattende kan leddet i det første anbringende om forældelse af den første fase af den overtrædelse, som foreholdes Reyrolle, SEHV og Magrini, ikke tages til følge.

4. Vedrørende leddet om de urimeligt høje bøder, som blev pålagt

103 Sagsøgerne har til støtte for dette led fremsat en række klagepunkter, for det første om en overskridelse af loftet på 10 % af Reyrolle, SEHV og Magrinis omsætning, for det andet om manglende hensyntagen til disse selskabers individuelle situation, for det tredje om uforholdsmæssigheden af Siemens Österreich og KEG's bøde i forhold til Reyrolles bøde, for det fjerde om en uforståelig fastlæggelse af det solidariske ansvar mellem de forskellige sagsøgere, for det femte om, at Kommissionen med urette holdt Reyrolle ansvarlig ud over dets moderselskab, for det sjette om tilsidesættelse

af princippet ne bis in idem for så vidt angår Siemens Österreich og KEG og for det syvende, ligeledes hvad angår sidstnævnte, om det forhold, at bøden ikke nedsættes.

104 Det skal bemærkes, at de første fire anbringender i det væsentlige vedrører Kommissionens fejlagtige anvendelse af begrebet virksomhed i forbindelse med Fællesskabets konkurrenceregler. I argumenterne til støtte for disse klagepunkter kritiserer sagsøgerne således det forhold, at Kommissionen ved beregningen af deres bøder har anvendt et udgangsbeløb på grundlag af VA Tech-koncernens samlede omsætning i 2005 over for dem, og ikke sagsøgernes enkelte omsætninger, og den omstændighed, at de beløb, for hvilke koncernens forskellige selskaber holdes solidarisk ansvarlige, er blevet fastsat på en uforståelig måde. Derfor bør disse fire klagepunkter behandles samlet, før undersøgelsen af de andre klagepunkter.

a) Vedrørende de fire første klagepunkter, der i det væsentlige vedrører Kommissionens fejlagtige anvendelse af begrebet virksomhed i henhold til de fællesskabsretlige konkurrenceregler

Parternes argumenter

105 Reyrolle, SEHV og Magrini har kritiseret Kommissionen for ved beregningen af deres bøder at have anvendt et udgangsbeløb på grundlag af VA Tech-koncernens samlede omsætning, som den var på tidspunktet for den anfægtede beslutning, over for dem, og ikke sagsøgernes enkelte omsætninger.

106 Efter Reyrolle, SEHV og Magrinis opfattelse handlede Kommissionen således klart i modstrid med den i den anfægtede beslutning angivne fremgangsmåde, hvorefter Kommissionen havde til hensigt at holde datterselskaberne i VA Tech-koncernen »individuelt ansvarlige« for overtrædelsen af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53. Reyrolle, SEHV og Magrini har endvidere gjort gældende, at den af Kommissionen anvendte beregningsmetode har medført, at Reyrolle holdes ansvarlig for SEHV og Magrinis adfærd, og omvendt, selv om de ikke var forbundet under hovedparten af overtrædelsens varighed, dvs. i perioden mellem den 15. april 1988 og den 13. december 2000. Et sådant »medansvar med tilbagevirkende kraft« er i strid med princippet, hvorefter sanktionen skal stå i forhold til overtrædelsen, idet de nævnte selskabers økonomiske styrke i kartellet tydeligt er overdrevet.

107 Reyrolle, SEHV og Magrini har desuden anført, at Kommissionen i den anfægtede beslutning ikke har overholdt loftet på 10 % fastsat i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003. For 2005 var deres globale omsætning på ca. 118 953 000 EUR for Reyrolle, 222 034 242 EUR for SEHV og 103 047 112 EUR for Magrini, således at de bøder på 22 050 000 EUR, som de blev pålagt, er uforholdsmæssige.

108 Reyrolle, SEHV og Magrini er endvidere af den opfattelse, at den beregningsmåde, som Kommissionen har foreslået, er i strid med artikel 7, stk. 1, i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950 (herefter »EMRK«), hvorefter der ikke må pålægges en strengere straf end den, der fandt anvendelse på det tidspunkt, da den strafbare lovovertrædelse blev begået. Ifølge sagsøgerne medfører Kommissionens anvendelse med tilbagevirkende gyldighed af begrebet økonomisk enhed med henblik på beregningen af bøden, at sanktionen forøges.

109 Reyrolle har tilføjet, at Kommissionen burde have taget hensyn til selskabets begrænsede kapacitet til at skade konkurrencen inden for fællesmarkedet i væsentlig grad, enten ved at nedsætte bødens udgangsbeløb eller i forbindelse med anvendelsen af formildende omstændigheder. Selskabets aktiviteter inden for EØS er af tekniske årsager begrænset til Det Forenede Kongerige og Irland under hele GQ-aftalens varighed. Selskabets globale omsætning — ved at overdrive dets konkurrencemæssige vægt på fællesmarkedet — afspejler derfor ikke på relevant vis dets kapacitet til at skade andre erhvervsdrivende inden for EØS.

110 Siemens Österreich og KEG har gjort gældende, at den bøde, der er pålagt selskaberne, er uproportional i forhold til den, som Reyrolle bærer, som følge af Kommissionens valg om at pålægge sagsøgerne en bøde, som om de var forbundet med SEHV og Magrini i perioden mellem 1998 og 2000, således at deres økonomiske styrke i kartellet tydeligvis overdrives.

111 Siemens Österreich og KEG tilføjer, at de bøder, der pålægges moderselskaber for en overtrædelse begået af deres datterselskaber, begrundet i den bestemmende indflydelse, som de førstnævnte udøver på sidstnævntes kommercielle adfærd, ikke kan være større end dem, der er blevet pålagt datterselskaberne. Siemens Österreich og KEG mener imidlertid, at den bøde, som de er blevet pålagt i det foreliggende tilfælde, henset til varigheden af de overtrædelser, som tilregnes dem, er to gange større end i tilfældet med Reyrolle, nemlig 242 307 EUR for hver måneds overtrædelse for disse selskabers vedkommende og 124 576 EUR for hver måneds overtrædelse for Reyrolles vedkommende.

112 Efter Siemens Österreich og KEG's opfattelse er den af Kommissionen valgte tilgang i strid med princippet om en sanktion, der svarer til et selskabs individuelle bidrag til de forhold, der lægges til last, og »princippet om skyld«, og tilsidesætter derfor artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 og artikel 7, stk. 1, i EMRK. En sådan tilgang

er ligeledes i strid med Kommissionens retningslinjer for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, [KS] (EFT 1998 C 9, s. 3, herefter »retningslinjerne«). Endvidere har Kommissionen i svarskriftet med urette forudsat uden nogen som helst beviser, at VA Technologie ved overtagelsen af Reyrolle og oprettelsen af VAS var vidende om — eller burde være det — at Reyrolle deltog i kartellet, selv om VA Technologie først »trådte ind i GIS-sektoren [efter] overtagelsen af Reyrolle«, og at den forudgående revision (due diligence), der blev foretaget i den forbindelse, ikke viste nogen ulovlige aktiviteter.

113 Siemens Österreich og KEG har anført, at Kommissionen først burde beregne bøden for hvert datterselskab i VA Tech-koncernen, inden den beregnede — forholdsmæssigt efter varigheden af den kontrol, som denne koncern udøvede med hvert af dens datterselskaber — den bøde, der skal betales solidarisk af moderselskaberne. Under anvendelse af denne metode burde de af Kommissionen pålagte bøder have svaret til et beløb på 720 000 EUR for Reyrolle, 900 000 EUR for SEHV og 360 000 EUR for Magrini, dvs. i alt 1 980 000 EUR.

114 SEHV og Magrini har endvidere gjort gældende, at den bøde på i alt 22 050 000 EUR, som selskaberne er blevet pålagt i den anfægtede beslutning, er blevet delt forkert mellem den koncern, hvori Schneider Electric er moderselskab (herefter »Schneider-koncernen«), med 4 500 000 EUR på den ene side, og VA Tech-koncernen med 17 550 000 EUR på den anden side. Selskaberne anfører, at den beregning, som Kommissionen med sandsynlighed foretog, definitivt fører til, at Schneider Electric kun skal påtage sig et meget begrænset ansvar, nemlig 40 %, for den periode, hvori dette selskab havde enekontrol over SEHV og Magrini. Derimod er VA Tech-koncernen og Reyrolle blevet stillet klart ufordelagtigt.

115 SEHV og Magrini tilføjer, at Kommissionen har fastsat udgangsbeløbet for bøden for Schneider Electric på baggrund af den selskabsandel, der ejes i VAS. VA Technologie har imidlertid indskudt forskellige aktiviteter i VAS, der ikke har nogen forbindelse til kartellet. Bødens størrelse fastsat i artikel 2, litra l), nr. i), i den anfægtede beslutning, som SEHV, Magrini og Reyrolle er forpligtede til at betale solidarisk, er således åbenbart urimelig.

116 Kommissionen har anført, at fastsættelsen af bødens størrelse i den anfægtede beslutning opfylder de kriterier, der følger af Domstolens praksis, og tager — såfremt det er nødvendigt — hensyn til Reyrolle, SEHV og Magrinis individuelle situation.

117 Kommissionen har med hensyn til artikel 7 i EMRK understreget, at bestemmelsen ikke finder direkte anvendelse på nærværende sag. Endvidere anfører Kommissionen, at den anfægtede beslutning ikke er i strid med forbuddet mod tilbagevirkende kraft, eller princippet »ingen straf uden lov«.

118 Kommissionen tilbageviser også Reyrolles argument om, at en hensyntagen til dette selskabs globale omsætning vil føre til et udgangsbeløb for bøden, der ikke står i forhold til beregningen af selskabets bøde. Kommissionen mener, at den er berettiget til at støtte sig til de globale omsætninger som et tegn på overtrædelsens grovhed, når et kartel omfatter næsten hele verdensmarkedet. Kommissionen bemærker desuden, at ingen bestemmelse i fællesskabsretten indeholder nogen sanktion, som står i et rimeligt forhold til overtrædelsens varighed.

119 Kommissionen har endelig bemærket, at Siemens Österreich og KEG ikke har hævdet, at summen af to hypotetiske særskilte bøder, der er pålagt VA Tech-koncernen — den ene for Reyrolles adfærd og den anden for SEHV og Magrinis adfærd — er mindre end den ved den anfægtede beslutning fastsatte samlede bøde. En beslut-

ning kan kun annulleres, såfremt den angiveligt urigtige beregning af bøden faktisk er bebyrdende for sagsøgeren.

120 Med hensyn til fastsættelsen af de beløb, der skal betales solidarisk, har Kommissionen gjort gældende, at dette klagepunkt må afvises, fordi SEHV og Magrini, der ikke er umiddelbart berørt af denne fastsættelse, ikke kan gøre hele virksomhedens interesser gældende. Kommissionen finder også, at den har begrundet beregningen af sagsøgernes bøder tilstrækkeligt. Kommissionen har endvidere gjort gældende, at tildelingen af et større solidarisk ansvar for Schneider Electric er betydeligt mindre gunstig for VA Tech-koncernen end den fordeling, der er foretaget af Kommissionen, eftersom den nævnte koncerns samlede ansvar er væsentligt større.

121 Endelig har Kommissionen i sine svar på Rettens skriftlige spørgsmål samt under retsmødet i det væsentlige gjort gældende, at den frit kan bestemme de beløb, der skal betales solidarisk, eftersom det solidariske ansvar er en fordel for de berørte selskaber. Hverken den omstændighed, at Reyrolle på den ene side og SEHV og Magrini på den anden side holdes solidarisk ansvarlige for et beløb uden forbindelse til perioden for deres fælles deltagelse i kartellet som datterselskaber i VA Tech-koncernen, eller den omstændighed, at Reyrolles ene deltagelse i ti år, inden selskabet blev købt tilbage af VA Technologie, ikke medfører et beløb, som skal bæres alene, eller den omstændighed, at Siemens Österreich og KEG ikke holdes solidarisk ansvarlige for en del af SEHV og Magrinis bøde, udgør følgelig en ulovlighed. Endvidere er det Kommissionens opfattelse, at oplysningerne i 468. betragtning til den anfægtede beslutning med hensyn til perioden for det solidariske ansvar ikke skal anses for at udgøre et endeligt solidarisk ansvar, forstået som en solidarisk gæld. Da Kommissionen i den nævnte 468. betragtning traf afgørelse om Reyrolles personlige ansvar for perioden mellem den 15. april 1988 og den 20. september 1988, udelukkede den således ikke, at et solidarisk ansvar kan anvendes af andre grunde end tilstedeværelsen af en økonomisk enhed, idet det blot er et solidarisk ansvar med selskabets moderselskaber for denne

periode, der er blevet afvist. Kommissionen finder endelig, at de solidarisk hæftende debitorer har frit valg med hensyn til den interne fordeling af den samlede bøde, hvilket er en fordel for dem.

Rettens bemærkninger

— Princippet om individuelle straffe og sanktioner

122 Det bemærkes for det første, at en fysisk eller juridisk person i medfør af princippet om individuelle straffe og sanktioner kun bør forfølges for omstændigheder, som den pågældende individuelt kritiseres for (Rettens dom af 13.12.2001, forenede sager T-45/98 og T-47/98, Krupp Thyssen Stainless og Acciai speciali Terni mod Kommissionen, Sml. II, s. 3757, præmis 63), et princip, som gælder i enhver administrativ procedure, der kan føre til sanktioner i henhold til Fællesskabets konkurrenceregler (Rettens dom af 4.7.2006, sag T-304/02, Hoek Loos mod Kommissionen, Sml. II, s. 1887, præmis 118). Dette princip skal dog forenes med begrebet virksomhed i artikel 81 EF's forstand, som fortolket i retspraksis. Herved bemærkes, at begrebet virksomhed i artikel 81 EF's forstand omfatter de økonomiske enheder, som hver består af en samlet organisation af menneskelige, materielle og immaterielle ressourcer, der vedvarende forfølger et bestemt økonomisk mål, og som kan medvirke til, at der begås en overtrædelse i denne bestemmelses forstand (jf. Rettens dom af 20.3.2002, sag T-9/99, HFB m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1487, præmis 54 og den deri nævnte retspraksis). Fællesskabets konkurrenceret tillader således, at forskellige selskaber, som indgår i samme gruppe, udgør en økonomisk enhed og således anses for én virksomhed i artikel 81 EF's forstand, såfremt gruppens datterselskaber ikke frit bestemmer

deres adfærd på markedet (jf. i denne retning Rettens dom af 30.9.2003, sag T-203/01, Michelin mod Kommissionen, Sml. II, s. 4071, præmis 290).

123 Det følger heraf, at Siemens Österreich og KEG's påstand, hvorefter det forhold, at en virksomhed, som deltager i en overtrædelse, er sammensat af flere forskellige selskaber, ikke indebærer, at sidstnævnte skal behandles som den eneste deltager i overtrædelsen, ikke kan tiltrædes. Denne påstand beror således på en forveksling mellem begrebet virksomhed og selskab og har ikke støtte i den af sagsøgerne anførte retspraksis.

124 På samme måde må man afvise Reyrolle, SEHV og Magrinis argument, der er anført i præmis 108 ovenfor, hvorefter Kommissionens anvendelse med tilbagevirkende kraft af begrebet økonomisk enhed med henblik på beregningen af bøden medfører, at sanktionen forøges, og derfor er i strid med artikel 7, stk. 1, i EMRK, hvorefter der ikke må pålægges en strengere straf end den, der var anvendelig på det tidspunkt, da den strafbare overtrædelse blev begået. Kommissionens praksis ved med bødeberegningen at tage hensyn til virksomhedens omsætning — og i givet fald den sammenlagte omsætning i alle de selskaber, der udgør denne virksomhed — var således tidsmæssigt ensartet og burde således være kendt af de økonomiske operatører. Sagsøgerne havde desuden fortsat deres deltagelse i overtrædelsen efter en fusion, der medfører en stigning i virksomhedens omsætning. Sagsøgerne kan altså ikke kræve af Kommissionen, at den behandler selskaberne, som om fusionen ikke havde fundet sted, da princippet om, at det er virksomhedens omsætning, og ikke omsætningen i de forskellige selskaber i koncernen, isoleret set, der er relevant med henblik på beregningen af bøderne, fandt anvendelse i den periode, hvor kartellet opererede, og derfor ikke er blevet anvendt med tilbagevirkende kraft.

125 Det skal desuden bemærkes, at Kommissionens faste praksis ved med henblik på fastsættelsen af bødernes udgangsbeløb at tage hensyn til omsætningen i det sidste hele år i overtrædelsesperioden, implicit er blevet accepteret i retspraksis (jf. i denne retning Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-291/98 P, Sarrió mod Kommissionen, Sml. I, s. 9991, præmis 85-87).

126 I denne forbindelse skal der for det første henvises til den retspraksis, hvorefter bødernes afskrækkende virkning udgør en af de faktorer, på grundlag af hvilke overtrædelsernes grovhed skal fastslås (Domstolens dom af 17.7.1997, sag C-219/95 P, Ferriere Nord mod Kommissionen, Sml. I, s. 4411, præmis 33, og Rettens dom af 12.12.2007, forenede sager T-101/05 og T-111/05, BASF og UCB mod Kommissionen, Sml. II, s. 4949, præmis 45). Afskrækkelseselementet af en bøde afhænger imidlertid i vidt omfang af dens tilstrækkeligt mærkbare virkning for den berørte virksomhed. Med henblik på at vurdere afskrækkelseselementet af en bøde over for en virksomhed, der har deltaget i en overtrædelse, skal der tages hensyn til situationen ved overtrædelsens ophør og ikke den situation, som kunne have foreligget på et tidligere tidspunkt. Hensyntagen til en tidligere situation risikerer enten at medføre et bødebeløb, der er for lavt til at være tilstrækkeligt afskrækkende i det tilfælde, hvor den pågældende virksomheds omsætning i mellemtiden er steget, eller at medføre et bødebeløb, der er højere end krævet for at være afskrækkende i det tilfælde, hvor den pågældende virksomheds omsætning i mellemtiden er faldet.

127 For det andet ville det være upraktisk og alt for vidtgående ud fra hensynet til princippet om god forvaltningsskik og kravene med hensyn til procesøkonomi at anmode Kommissionen om at tage hensyn til udviklingen i de pågældende virksomheders omsætning i løbet af hele kartellets funktion. En sådan fremgangsmåde ville, som Kommissionen med rette har anført, indebære en beregning af et særskilt udgangsbeløb for hvert års deltagelse i kartellet, og med henblik herpå en fastlæggelse af deltagernes respektive markedsandele for hvert år, overtrædelsen har fundet sted.

128 Følgelig må Siemens Österreich og KEG's argument, der er anført i præmis 110 ovenfor, hvorefter Kommissionens tilgang, der er kendetegnet ved at pålægge selskaberne en bøde, der tager hensyn til VA Tech-koncernens omsætning i 2003 og ikke den lavere omsætning inden overtagelsen af SEHV og Magrini, indebærer, at deres økonomiske styrke i kartellet overdrives, forkastes.

129 Ligeledes må Siemens Österreich og KEG's argument, der er anført i præmis 112 ovenfor, hvorefter den nævnte tilgang hos Kommissionens er i strid med princippet om en sanktion, der svarer til et selskabs individuelle bidrag til de forhold, der lægges til last, og princippet om skyld, forkastes. Det fremgår således af den anfægtede beslutning, og navnlig af dens 468. betragtning, litra c), og dens 507. betragtning, at disse sagsøgere kun blev holdt ansvarlige for den periode, hvori de deltog i kartellet via deres datterselskaber, dvs. først Reyrolle, og siden 2001, ligeledes SEHV og Magrini.

130 For så vidt angår Siemens Österreich og KEG's argument, der også er anført i præmis 112 ovenfor, hvorefter Kommissionen urigtigt lagde til grund, at VA Technologie ved overtagelsen af Reyrolle og ved oprettelsen af VAS var vidende om — eller burde være det — at Reyrolle deltog i kartellet, skal det bemærkes, at Kommissionen med rimelighed kan formode, at et datterselskab, der ejes fuldt ud af moderselskabet, i det væsentlige følger dettes instrukser, og at denne formodning indebærer, at Kommissionen ikke er forpligtet til at undersøge, om moderselskabet faktisk har udøvet disse beføjelser (jf. Rettens dom af 27.9.2006, sag T-330/01, Akzo Nobel mod Kommissionen, Sml. II, s. 3389, præmis 83 og den deri nævnte retspraksis). Det er derfor ikke en forudsætning for, at moderselskabet kan tilregnes sit 100 % ejede datterselskabs adfærd, at det bevises, at moderselskabet havde kendskab til datterselskabets handlinger. Det påhviler derimod moderselskabet, når det finder, at datterselskabet, på trods af at datterselskabet er 100 % ejet af moderselskabet, selvstændigt bestemmer sin adfærd på markedet, at afkræfte formodningen ved at fremlægge tilstrækkelige beviser (jf. dommen i sagen Akzo Nobel mod Kommissionen, præmis 83 og den deri nævnte retspraksis).

131 I den foreliggende sag er spørgsmålet om, hvorvidt VA Technologie ved overtagelsen af Reyrolle i 1998 havde kendskab til sidstnævntes deltagelse i kartellet, derfor ikke relevant, eftersom Siemens Österreich og KEG ikke for Retten har bestridt, at Reyrolle, et 100 %-ejet datterselskab i VA Tech-koncernen siden 1998, i det væsentlige fulgte dennes instrukser og ikke selvstændigt bestemte sin adfærd på markedet. Den omstændighed, at Kommissionen med urette kunne fastslå, at VA Technologie havde et sådant kendskab, kan derfor ikke påvirke gyldigheden af den anfægtede beslutning.

132 Hvad i øvrigt angår oprettelsen af VAS i 2001 kunne Kommissionen med rette antage, at VA Technologie på daværende tidspunkt havde kendskab til både dens tidligere datterselskab Reyrolle og dens nye datterselskaber SEHV og Magrinis deltagelse i kartellet. Kommissionen har nemlig i 454. betragtning ff. til den anfægtede beslutning anført, at flere personer, der repræsenterede VA Tech under kartelmøderne, samtidig besad ledende stillinger både for så vidt angår datterselskaberne Reyrolle, SEHV og Magrini og for så vidt angår deres moderselskaber, dvs. VA Technologie og VAS — hvortil Siemens Österreich er retssuccessor — og KEG. Siemens Österreich og KEG har imidlertid ikke bestridt disse konstateringer for Retten.

133 Dette argument skal derfor forkastes.

134 Endelig bemærkes, at da den enhed, der har tilsidesat artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53, er en virksomhed i konkurrenceretlig forstand, der som sådan ikke er en juridisk person, skal Kommissionen i sin beslutning, hvorved der pålægges sanktioner og bøder for denne overtrædelse, fastlægge, hvilke individuelle selskaber i virksomheden beslutningen skal rettes til, og som på virksomhedens vegne skal hæfte for betalingen af bøderne. Det følger heraf, at de individuelle bøder, der er pålagt de forskellige selskaber i virksomheden, medmindre der foreligger usædvanlige omstændigheder, skal beregnes på grundlag af virksomhedens økonomiske betydning og

derfor dens omsætning, og ikke på grundlag af de individuelle selskabers økonomiske betydning.

135 I den foreliggende sag forklarede Kommissionen i 333. betragtning til den anfægtede beslutning først, at genstanden for artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 er virksomheder i fællesskabsretlig forstand, der ikke er identisk med begrebet juridisk person i henhold til national selskabs- eller skatteret. Idet den beslutning, hvorved der pålægges sanktioner for en overtrædelse af disse artikler, skal rettes til juridiske personer, ville det dog være nødvendigt for Kommissionen i de berørte virksomheder at identificere de juridiske personer, der er adressater for beslutningen. Kommissionen har dernæst i 335. betragtning til den anfægtede beslutning forklaret, at de moderselskaber, der udøvede en bestemmende indflydelse på et datterselskabs forretningsmæssige adfærd, kunne holdes solidarisk ansvarlige for den overtrædelse, der er begået af datterselskabet, hvilket dog alligevel ikke fritager sidstnævnte for dets eget ansvar. Moderselskabets ansvar må altså lægges oveni datterselskabets ansvar. Disse betragtninger tager fuldt hensyn til principperne nævnt i præmis 122 og 134 ovenfor.

136 Følgelig må Reyrolle, SEHV og Magrinis argument, der er nævnt i præmis 106 ovenfor, om selvmodsigelsen mellem pålæggelse af en bøde på grundlag af VA Tech-koncernens samlede omsætning og den tilgang, som består i at holde de forskellige datterselskaber i denne koncern individuelt ansvarlige for overtrædelsen, forkastes.

— Vedrørende de forskellige selskaber, som kan tilregnes adfærden hos de virksomheder, der har deltaget i kartellet, og anvendelsen af reglerne for solidarisk hæftelse for betaling af bøderne

137 Først skal de forskellige selskaber, som kan tilregnes adfærden hos de virksomheder, der har deltaget i kartellet, fastlægges. For det andet drejer det sig om at undersøge, om Kommissionen har beregnet de bøder, der skal pålægges sagsøgerne, korrekt, og navnlig om den har fastsat de beløb, som disse skal betale solidarisk, korrekt. Da denne undersøgelse navnlig vedrører den anfægtede beslutnings indre sammenhæng, skal der på dette sted tages hensyn til den varighed af overtrædelsen, som Kommissionen selv har lagt til grund inden for rammerne af den anfægtede beslutning, og navnlig datoen den 1. april 2002 og ikke den 1. juli 2002 (jf. præmis 72 og 82 ovenfor), som den dato, hvor VA Tech genoptog sin deltagelse i kartellet.

138 Hvad for det første angår fastlæggelsen af de forskellige selskaber, som kan tilregnes adfærden hos de virksomheder, der har deltaget i kartellet, skal det bemærkes, at det er ubestridt, at Reyrolle, SEHV og Magrini ikke frit bestemte deres adfærd på markedet inden for rammerne af VA Techs deltagelse i kartellet. Som det fremgår af præmis 1 ovenfor, angår dette for Reyrolle perioden fra den 20. september 1998, hvor selskabet blev købt af VA Technologie, og for SEHV og Magrini, perioden efter den 13. marts 2001, hvor VAS blev oprettet. Kommissionen har i den anfægtede beslutning heraf udledt, at Reyrolle, SEHV og Magrini i disse perioder sammen med VA Technologie og VAS (i 2006 opslugt af Siemens Österreich) og KEG udgjorde ét og samme selskab i artikel 81 EF's forstand, hvilket ikke bestrides af sagsøgerne.

139 Dernæst skal det ligesom Kommissionen har gjort det i 337. betragtning til den anfægtede beslutning bemærkes, at de juridiske enheder, som selvstændigt deltog i en overtrædelse, og som senere er blevet overtaget af et andet selskab, fortsat selv bærer ansvaret for den retsstridige adfærd, de udviste, inden de blev overtaget, såfremt disse selskaber ikke blot blev opslugt af køberen, idet de fortsatte deres aktiviteter som datterselskaber (jf. i denne retning Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-279/98 P, Cascades mod Kommissionen, Sml. I, s. 9693, præmis 78-80). I en sådan situation kan køberen kun holdes ansvarlig for datterselskabets adfærd fra dets overtagelse, hvis datterselskabet fortsætter overtrædelsen, og hvis det nye moderselskabs ansvar kan fastslås (jf. i denne retning Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, Sml. I, s. 9925, præmis 37-39).

140 I det foreliggende tilfælde er situationen for Reyrolle på den ene side, og Siemens Österreich og KEG på den anden side, den samme som den situation, der er nævnt i præmis 139 ovenfor, da Reyrolle først deltog i overtrædelsen selvstændigt, og derefter fra den 20. september 1998 fortsatte den ulovlige aktivitet som datterselskab i VA Tech-koncernen (jf. præmis 1 ovenfor).

141 Desuden bør det samme princip gælde i det tilfælde, hvor det erhvervede selskab forud for overtagelsen ikke selvstændigt deltog i overtrædelsen, men som datterselskab i en anden koncern, således som det var tilfældet for SEHV og Magrini, der, før de blev en del af VA Tech, indgik som en del af den virksomhed, der tilhører Schneiderkoncernen (herefter »Schneider«), indtil den 13. marts 2001.

142 I denne forbindelse fremgår det af sagsakterne, at Reyrolle, SEHV og Magrini var 60 % ejet af VA Tech-koncernen indtil den 13. marts 2001, gennem VAS. Kommissionen

har i 454. og 455. betragtning til den anfægtede beslutning anført — uden at blive modsagt af sagsøgerne — at den fandt, at VA Technologie og KEG var i stand til at udøve en bestemmende indflydelse på Reyrolle, SEHV og Magrinis forretningsmæssige adfærd gennem deres 60 % i VAS' kapital. Heraf har Kommissionen udledt, at Siemens Österreich og KEG, eller deres juridiske forgængere, i perioden mellem den 13. marts 2001, hvor VAS blev oprettet, og den 11. maj 2004, hvor kartellet ophørte, udgjorde ét og samme selskab med datterselskaberne Reyrolle, SEHV og Magrini. Det fremgår navnlig af 423., 424., 450. og 467. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kommissionen fandt, at Schneider Electrics ansvar for dets tidligere datterselskaber, SEHV og Magrini, var ophørt med oprettelsen af VAS den 13. marts 2001, selv om det indtil oktober 2004 ejede 40 % af sidstnævntes kapital.

143 Det fremgår af anvendelsen af princippet i præmis 139 ovenfor, at SEHV og Magrini fortsat selv bærer ansvaret for den retsstridige adfærd, de udviste, inden de den 13. marts 2001 blev overtaget af VA Tech-koncernen. Eftersom disse selskaber i øvrigt inden dette tidspunkt indgik som en del af en anden virksomhed med Schneider Electric, bør sidstnævnte holdes solidarisk ansvarlig med selskaberne for så vidt angår denne periode.

144 Det følger af det ovenstående, at der må sondres mellem fire forskellige perioder:

— For det første bærer Reyrolle i perioden mellem den 15. april 1988 og den 20. september 1998 selv ansvaret for dens deltagelse i kartellet; over for det daværende moderselskab, Rolls-Royce, er overtrædelsen således forældet.

— For det andet bærer SEHV og Magrini i perioden mellem den 15. april 1988 og den 13. december 2000 ansvaret for deres deltagelse i kartellet solidarisk med Schneider Electric, deres moderselskab på daværende tidspunkt.

— For det tredje bærer Reyrolle i perioden mellem den 20. september 1998 og den 13. december 2000 ansvaret for dens deltagelse i kartellet solidarisk med Siemens Österreich, retlig efterfølger for VA Technologie, dets moderselskab på daværende tidspunkt.

— For det fjerde bærer Reyrolle, SEHV og Magrini i perioden mellem den 1. juli 2002 (den 1.4.2002 ifølge den anfægtede beslutning) og den 11. maj 2004 solidarisk ansvaret for deres deltagelse i kartellet med deres moderselskaber KEG og Siemens Österreich, retlig efterfølger for deres tidligere moderselskaber, dvs. VAS og VA Technologie.

145 I overensstemmelse med princippet anført i præmis 139-143 ovenfor har Kommissionen i 449.-451. betragtning til den anfægtede beslutning med hensyn til Reyrolles deltagelse i kartellet konstateret, at dette selskab var den eneste ansvarlige for denne deltagelse for perioden forud for VA Tech-koncernens overtagelse af selskabet, dvs. mellem den 15. april 1988 og den 20. september 1998, at Siemens Österreich og KEG sammen med Reyrolle skulle holdes solidarisk ansvarlige for denne deltagelse fra VA Tech-koncernens overtagelse af Reyrolle, dvs. mellem den 20. september 1998 og den 13. december 2001, og den 1. april 2002 og den 11. maj 2004, og at SEHV og Magrini, andre af VA Tech-koncernens datterselskaber, der har deltaget i overtrædelsen, skulle holdes solidarisk ansvarlige for denne deltagelse for perioden mellem den 1. april 2002 og den 11. maj 2004.

146 Med hensyn til SEHV og Magrinis deltagelse har Kommissionen i 465. betragtning til den anfægtede beslutning konstateret, at Schneider Electric sammen med disse skulle holdes solidarisk ansvarlige for denne deltagelse for perioden mellem den 15. april 1988 og den 13. december 2000, og i 467. betragtning til den anfægtede beslutning, at Siemens Österreich og KEG sammen med disse skulle holdes solidarisk ansvarlige for denne deltagelse for perioden mellem den 1. april 2002 og den 11. maj 2004.

147 Kommissionen kunne således med rette i 468. betragtning til den anfægtede beslutning lægge følgende til grund:

»Herefter:

a) [Reyrolle] er den eneste ansvarlige for dens deltagelse i overtrædelsen i perioden mellem den 15. april 1988 og den 20. september 1998.

b) [SEHV] og [Magrini] er sammen med [Schneider Electric] solidarisk ansvarlige for perioden mellem den 15. april 1988 og den 13. december 2000.

c) [Siemens Österreich og KEG] holdes solidarisk ansvarlige for perioden mellem den 20. september 1998 og den 13. december 2000, og perioden mellem den 1. april 2002 og den 11. maj 2004 (indtil den 13.12.2000 solidarisk med [Reyrolle], og fra den 1.4.2002 også solidarisk med [SEHV] og [Magrini]).«

148 Hvad for det andet angår beregningen af de bøder, der pålægges de forskellige selskaber, som kan tilregnes adfærden hos de virksomheder, der har deltaget i kartellet, og navnlig fastsættelsen af de beløb, som disse skal betale solidarisk, skal det undersøges, om Kommissionen i 122., 134., 139., 141. og 143. betragtning til den anfægtede beslutning har overholdt de ovenfor opstillede principper og den plan, som den selv har specificeret i 468. betragtning til den anfægtede beslutning.

149 I denne forbindelse skal det understreges, at solidariteten mellem selskaber for at betale bøder, der pålægges på grund af en tilsidesættelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53, er en retsvirkning, der uden videre følger af disse artiklers materielle bestemmelser.

150 Det fremgår af retspraksis, at når flere personer kan holdes personligt ansvarlige for deltagelsen i en overtrædelse i én og samme virksomhed i konkurrenceretlig forstand, skal de anses for at være solidarisk ansvarlige for den nævnte overtrædelse (jf. i denne retning Domstolens dom af 6.3.1974, forenede sager 6/73 og 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano og Commercial Solvents mod Kommissionen, Sml. s. 223, præmis 41, og af 16.11.2000, sag C-294/98 P, Metsä-Serla m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 10065, præmis 33 og 34, Rettens dom af 14.5.1998, forenede sager T-339/94 — T-342/94, Metsä-Serla m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1727, præmis 42-44, dommen i sagen HFB m. fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 122 ovenfor, præmis 54, 524 og 525, dommen i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 90 ovenfor, præmis 62, og dom af 12.12.2007, sag T-112/05, Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 5049, præmis 57-62).

151 Virksomhedens fællesskab om markedsadfærd kan, når det gælder anvendelsen af konkurrencereglerne, begrundes i, at selskaber eller i øvrigt de retsundergivne, der kan holdes personligt ansvarlige, er solidarisk forpligtede (jf. i denne retning dommen i sagen Cour Istituto Chemioterapico Italiano og Commercial Solvents mod Kommissionen, nævnt i præmis 150 ovenfor, præmis 41, og dom af 14.7.1972, sag 52/69, Geigy

mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 225, org.ref.: Rec. s. 787, præmis 45, dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 122 ovenfor, præmis 54, 524 og 525, og i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 150 ovenfor, præmis 62). Solidarisk hæftelse for betaling af de bøder, der pålægges for en overtrædelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53, idet den medvirker til at sikre den faktiske opkrævning af de nævnte bøder, bidrager til den afskrækkende virkning, som almindeligvis forfølges af konkurrenceretten (jf. i denne retning Domstolens dom af 15.7.1970, sag 41/69, ACF Chemiefarma mod Kommissionen, Sml. 1970, s. 107, org. ref.: Rec. s. 661, præmis 172 og 173, og af 29.6.2006, sag C-289/04 P, Showa Denko mod Kommissionen, Sml. I, s. 5859, præmis 61), i overensstemmelse med princippet ne bis in idem, et grundlæggende EU-retligt princip, som ligeledes er fastslået ved artikel 4 i protokol nr. 7 til EMRK, som forbyder, at en ens virksomhedsadfærd på markedet ved de retssubjekter, der herved kan holdes personligt ansvarlige, straffes mere end én gang for den samme overtrædelse af konkurrenceretten (jf. i denne retning dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 52, præmis 338, Rettens dom af 20.4.1999, forenede sager T-305/94 — T-307/94, T-313/94 — T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 931, præmis 95-99, og af 13.12.2006, forenede sager T-217/03 og T-245/03, FNCBV m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 4987, præmis 340).

152 Den omstændighed, at det personlige ansvar, som flere selskaber har pådraget sig, på grund af den samme virksomheds deltagelse i en overtrædelse ikke er det samme, er ikke til hinder for, at de pålægges en bøde, som skal betales solidarisk, idet den solidariske hæftelse for betaling af bøden kun omfatter den overtrædelsesperiode, hvori selskaberne udgjorde en økonomisk enhed og derfor var en virksomhed i konkurrenceretlig forstand.

153 I modsætning til, hvad Kommissionen hævder som led i argumentet i præmis 121 ovenfor, kan den i denne forbindelse ikke frit bestemme de beløb, der skal betales solidarisk. Det følger således af princippet om individuelle straffe og sanktioner, som beskrevet i præmis 122 ovenfor, at alle selskaber af den beslutning, som pålægger dem en bøde, der skal betales solidarisk med et eller flere andre selskaber, skal kunne udlede den kvoteandel, som de skal bære i deres forhold til de solidariske debitorer, når

Kommissionen er fyldestgjort. I denne henseende skal Kommissionen bl.a. fastlægge de perioder, hvor de berørte selskaber er (med)ansvarlige for den ulovlige adfærd hos de virksomheder, der har deltaget i kartellet, og i givet fald omfanget af hvert af disse selskabers ansvar for denne adfærd.

154 I det foreliggende tilfælde skal Kommissionen derfor tage hensyn til sine konstateringer i 468. betragtning til den anfægtede beslutning med hensyn til de perioder for det fælles ansvar, der gælder for de forskellige selskaber, der indgår i VA Tech, for at fastsætte de beløb, som disse selskaber skal betale solidarisk. Disse beløb skal i videst muligt omfang afspejle vægten af de forskellige dele af ansvaret, som de nævnte selskaber deler, som specificeret i nævnte betragtning.

155 Det skal tilføjes, at begrebet »solidarisk hæftelse for betaling af bøder« — ligesom begrebet »virksomhed« i konkurrenceretlig forstand, som det kun er en virkning af (jf. præmis 150 og 151 ovenfor) — er et selvstændigt begreb, som skal fortolkes under hensyn til konkurrencereglernes mål og system, som begrebet er den del af, og i givet fald til de almindelige principper, der kan udledes af de nationale retsordener under ét. Selv om navnlig arten af den betalingsforpligtelse, der påhviler de selskaber, som Kommissionen har pålagt bøder, der skal betales solidarisk for overtrædelser af de fællesskabsretlige konkurrenceregler, adskiller sig fra den situation, som privatretlige solidariske debitorer befinder sig i, skal der bl.a. tages udgangspunkt i den juridiske ordning med solidarisk hæftelse.

156 Følgelig fremkalder den beslutning, hvorved Kommissionen har pålagt flere selskaber at betale en bøde solidarisk, nødvendigvis alle de retlige følger af den retlige ordning

for betaling af konkurrenceretlige bøder, både i forholdet mellem kreditor og de solidariske debitorer, og i forholdet mellem de solidariske debitorer indbyrdes.

157 Det tilkommer derfor udelukkende Kommissionen ved udøvelsen af sin kompetence til at pålægge bøder i henhold til artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 at fastsætte de forskellige selskabers respektive kvoteandele af de beløb, som de er blevet pålagt solidarisk, for så vidt som de indgik som en del af den samme virksomhed, og det er en opgave, der i modsætning til, hvad Kommissionen har antydet under retsmødet, ikke kan overlades til de nationale domstole.

158 Det må fastslås, at i mangel af modstående holdepunkter i den beslutning, hvorved Kommissionen pålægger en bøde, der skal betales solidarisk af forskellige selskaber for en virksomheds retsstridige adfærd, pålægger den selskaberne på lige fod ansvaret for den nævnte adfærd (jf. i denne retning Domstolens dom af 2.10.2003, sag C-196/99 P, Aristrain mod Kommissionen, Sml. I, s. 11005, præmis 100 og 101). Selskaber, der pålægges en bøde, der skal betales solidarisk, og som, medmindre andet er fastsat ved den beslutning, som pålægger bøden, er ansvarlige på lige fod for begåelsen af overtrædelsen, skal i princippet deltage ligeligt i betalingen af den bøde, der blev pålagt på grund af denne overtrædelse. Det selskab, der — eventuelt efter at være blevet kritiseret af Kommissionen — betaler hele bøden, kan følgelig på grundlag af selve Kommissionens beslutning fremsætte krav om tilbagebetaling over for de solidariske debitorer, hver for sin kvoteandel. Selv om den beslutning, hvorved flere selskaber pålægges en bøde, der skal betales solidarisk, ikke gør det muligt på forhånd at afgøre, hvilket af disse selskaber der faktisk vil blive anmodet om at betale bøden til Kommissionen, viser den imidlertid klart de kvoteandele af bøden, som påhviler dem, således at hvert af disse i givet fald vil kunne fremsætte krav om tilbagebetaling over for de solidariske debitorer for de beløb, som de måtte have betalt ud over denne kvoteandel.

159 Da der følgelig ikke er foretaget nogen konstateringer i den anfægtede beslutning om, at visse selskaber inden for virksomheden VA Tech er mere ansvarlige end andre i den nævnte virksomheds deltagelse i kartellet i en given periode, må det lægges til grund, at selskaberne har et ansvar på lige fod og derfor den samme kvoteandel i de beløb, der pålægges dem solidarisk.

160 Imidlertid fremgår det i den foreliggende sag, at beregningen af SEHV og Magrinis individuelle bøder og fastsættelsen af de bøder, som Siemens Österreich, KEG, Reyrolle, SEHV og Magrini og Schneider Electric skal betale solidarisk, således som de fremgår af 505., 509. og 525. betragtning til den anfægtede beslutning og resultatet i beslutningens artikel 2, litra j)-l), ikke tager hensyn til ovennævnte principper og konstateringerne i 468. betragtning til den anfægtede beslutning.

161 For det første har Kommissionen holdt Reyrolle på den ene side og SEHV og Magrini på den anden side solidarisk ansvarlige for et beløb på 17 550 000 EUR ud af bøderne på i alt 22 050 000 EUR, som den har pålagt disse selskaber [509. og 552. betragtning og artikel 2, litra k) og l), nr. i), i den anfægtede beslutning].

162 Disse tre selskaber indgik imidlertid ikke som en del af den samme virksomhed i perioden mellem den 1. april 2002 og den 11. maj 2004, dvs. en periode på to år og en måned. Som det fremgår af 507. og 509. betragtning til den anfægtede beslutning, er den samlede bøde, der er pålagt virksomheden VA Tech, på 12 600 000 EUR for perioden mellem den 20. september 1998 og den 11. maj 2004, dvs. en periode på fire år og fire måneder og derfor mere end dobbelt så meget i forhold til den ovennævnte periode. Selv om der følgelig tages hensyn til, at de bøder, der er pålagt forskellige selskaber inden for en virksomhed, der har deltaget i en overtrædelse, ikke skal være proportionelle med overtrædelsens varighed (jf. i denne henseende præmis 181 ovenfor), overskrider beløbet på 17 550 000 EUR, for hvilke datterselskaberne SEHV og Magrini

er solidarisk ansvarlige med Reyrolle, åbenbart det beløb, der på grundlag af Kommissionens egne konstateringer i den anfægtede beslutning er egnet til at sanktionere SEHV og Magrinis deltagelse i kartellet som datterselskaber i VA Tech-koncernen mellem den 1. april 2002 og den 11. maj 2004.

163 For det andet skal et beløb på 12 600 000 EUR ud af det samlede beløb på 22 050 000 EUR for den bøde, som Kommissionen har pålagt Reyrolle, bæres solidarisk af Siemens Österreich og KEG, og et beløb på 17 550 000 EUR solidarisk af SEHV og Magrini [509. og 552. betragtning og artikel 2, litra l, i og ii), i den anfægtede beslutning].

164 På den ene side overstiger summen af de beløb, som Reyrolle skal betale solidarisk med andre selskaber, klart selskabets samlede bøde. Hvis dette ikke, som Kommissionen har anført i sin besvarelse af Rettens skriftlige spørgsmål, kan føre til, at Reyrolle skal betale et beløb, som overstiger 22 050 000 EUR, giver en sådan fastsættelse af de beløb, der skal betales solidarisk, ikke sagsøgerne mulighed for at udlede de kvoteandele, som de skal bære i deres indbyrdes forhold, af den anfægtede beslutning, når Kommissionen er fyldestgjort, og dette i strid med Kommissionens pligt som anført i præmis 153 ovenfor. På den anden side må det fastslås, at Reyrolle i modsætning til det af Kommissionen i betragtning 468, litra a), til den anfægtede beslutning med rette anførte, ikke blev pålagt en del af selskabets bøde som den eneste ansvarlige i perioden mellem 1988 og 1998, hvor selskabet som det eneste deltog i overtrædelsen.

165 For det tredje fremgår det af oversigten i 509. betragtning til den anfægtede beslutning, og artikel 2, litra l), i den anfægtede beslutning, at Siemens Österreich og KEG i modsætning til det af Kommissionen i betragtning 468, litra c), in fine, til den anfægtede beslutning med rette anførte, ikke er blevet holdt solidarisk ansvarlige for en del

af den bøde, der er pålagt SEHV og Magrini, for at tage hensyn til den periode på to år og en måned, hvori disse selskaber indgik som en del af den samme virksomhed.

166 Det skal således konkluderes, at Kommissionen ved at holde Reyrolle, SEHV og Magrini solidarisk ansvarlige for betalingen af en bøde, som klart overstiger deres fælles ansvar, ved ikke at holde Siemens Österreich og KEG solidarisk ansvarlige for betalingen af en del af den bøde, der er pålagt SEHV og Magrini, og ved ikke at lade Reyrolle selv bære en del af den bøde, der er pålagt selskabet, har tilsidesat princippet om individuelle straffe og sanktioner som anført i præmis 122 ovenfor.

167 Følgelig skal den anfægtede beslutnings artikel 2 annulleres med hensyn til beregningen af den bøde, der skulle pålægges SEHV og Magrini, og med hensyn til fastsættelsen af de beløb, der skal betales solidarisk af sagsøgerne.

— Vedrørende den manglende hensyntagen til de særlige omstændigheder for Reyrolle, SEHV og Magrini ved anvendelsen på sidstnævnte af VA Techs udgangsbeløb

168 Reyrolle, SEHV og Magrini gør gældende, at den omstændighed, at Kommissionen på grund af egenskaber, som er særlige for dem, anvender det udgangsbeløb, som er fastsat for VA Tech, medfører, at de pålægges uforholdsmæssige store bøder i forhold til betydningen af deres bidrag til kartellet.

169 Reyrolles argument (jf. præmis 109 ovenfor) går ud på, at Kommissionen ved at anvende det udgangsbeløb for bøden, som er fastsat for VA Tech, ikke har taget hensyn til selskabets begrænsede kapacitet til at skade konkurrencen inden for fællesmarkedet som følge af begrænsningen af dets aktiviteter under GQ-aftalens varighed i Det Forenede Kongerige og Irland.

170 I denne forbindelse bemærkes, at når det drejer sig om et verdensomspændende kartel, som ud over prisfastsættelse omfatter markedsopdeling, kan Kommissionen med rette støtte sig på omsætningen på verdensplan hidrørende fra salg af det pågældende produkt, for — henset til kartelmedlemmernes størrelsesforskel — at lade udgangsbeløbet udtrykke overtrædelsens art, dens konkrete indvirkning på markedet og markedets geografiske udtrækning (jf. i denne retning Rettens dom af 29.4.2004, forenede sager T-236/01, T-239/01, T-244/01 — T-246/01, T-251/01 og T-252/01, Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1181, præmis 197 og 198, og af 27.9.2006, sag T-329/01, Archer Daniels Midland mod Kommissionen, Sml. II, s. 3255, præmis 87).

171 I den foreliggende sag skal det for det første bemærkes, at Det Forenede Kongerige og Irland tilsammen udgør en stor del af fællesmarkedet. En indvirkning på konkurrencen på disse markeder kan derfor ikke betegnes som mindre. For det andet bemærkes, at den overtrædelse, der foreholdes sagsøgerne i den anfægtede beslutning, netop indeholder klagepunktet, hvorefter de berørte virksomheder har delt forskellige nationale markeder på europæisk niveau ved hjælp af en ordning med »hjemlande«. Følgelig kan den omstændighed, at Reyrolle i overensstemmelse med en sådan ulovlig aftale har begrænset sine aktiviteter inden for det fælles marked til de nationale markeder, ikke lægges til grund som en formildende omstændighed. For det tredje skal det bemærkes, at deltagerne i kartellet ifølge Kommissionens konstateringer, som sagsøgerne ikke har bestridt, selv havde taget hensyn til deres globale omsætninger med henblik på at fastsætte de individuelle kvoter i kartellet, som fandt anvendelse på såvel det europæiske — uden for »hjemlandene« — som det globale plan. Kommissionen kunne følgelig med henblik på at vurdere de forskellige involverede

virksomheders specifikke betydning også med føje tage hensyn til deres omsætning på verdensplan, der er opnået med GIS-projekter.

172 Reyrolles argument må derfor forkastes.

173 SEHV og Magrinis argument (jf. præmis 115 ovenfor) går ud på, at Kommissionen har fastsat udgangsbeløbet for Schneider på baggrund af den selskabsandel, der ejes i VAS. Da VA Technologie har indskudt forskellige aktiviteter i VAS, der ikke har nogen forbindelse til kartellet, svarer den forbindelse, der således er opnået mellem udgangsbeløbene for bøden for VA Tech og Schneider, ikke til forbindelsen mellem den omsætning, der er opnået med GIS-projekterne i de datterselskaber, som henholdsvis VA Technologie og Schneider Electric har indskudt i VAS. Dette ville medføre, at der blev fastsat et for lavt udgangsbeløb for Schneider i forhold til det udgangsbeløb, der blev fastsat for VA Tech.

174 SEHV og Magrini har gjort gældende, at de aktiviteter, der ikke har nogen forbindelse til de GIS-projekter, som VA Technologie har indskudt i VAS, ikke kan begrunde, at der pålægges VA Tech en større bøde i forhold til Schneiders bøde. SEHV og Magrini har anført, at Kommissionen burde have foretaget fordelingen af udgangsbeløbet på grundlag af den omsætning, der er opnået med GIS-projekterne af de tidligere datterselskaber i VAS, eller ifølge deres kvoter i kartellet ifølge oversigten i 144. betragtning til den anfægtede beslutning, på 2,79 % for Reyrolle, og 7,28 % for SEHV og Magrini.

175 Det skal med hensyn til udgangsbeløbet for Schneider bemærkes, at dette således ikke, ligesom for de øvrige virksomheder, er blevet fastsat på grundlag af den omsætning på verdensplan, der er opnået i 2003, uden tvivl fordi Kommissionen fandt, at virksomheden ikke længere deltog i kartellet i denne periode. Som det er anført i

489. betragtning in fine til den anfægtede beslutning, blev udgangsbeløbet for Schneider fastsat til 40 % af det udgangsbeløb, der er lagt til grund for VA Tech, idet den var indehaver af en kapitalandel på 40 % i VAS, der fra den 13. marts 2001 omfattede samtlige GIS-aktiviteter i VA Tech-koncernen og Schneider-koncernen. Betydningen af denne deltagelse giver derfor en idé om den relative betydning af Reyrolles omsætning på den ene side og SEHV og Magrinis omsætning på den anden side på tidspunktet for oprettelsen af VAS.

176 SEHV og Magrinis argument må afvises af tre grunde.

177 For det første er det fremførte klagepunkt således i det væsentlige rettet mod det forhold, at Kommissionen har skadet VA Technologie, KEG og Reyrolle på den ene side, i forhold til Schneider Electric, SEHV og Magrini på den anden side. SEHV og Magrini har imidlertid ingen interesse i at fremføre dette klagepunkt. I tilfælde af, at Retten giver selskaberne medhold og følgelig forhøjer bødens udgangsbeløb med hensyn til Schneider, vil det føre til en forhøjelse af den del af bøden, som selskaberne er pålagt for deres deltagelse i overtrædelsen i den periode, hvor de var tilknyttet Schneider, uden dog derved at nedsætte den bøde, som de er pålagt for deres deltagelse i den periode, hvor de var tilknyttet VA Tech. SEHV og Magrini drager derfor fordel af den fejl, som Kommissionen angiveligt begik, og kan derfor ikke med rette anfægte den for Retten. Derfor må dette argument afvises.

178 For det andet og for fuldstændighedens skyld er påstanden, hvorefter VA Technologie har indskudt vigtige aktiviteter i VAS, der ikke er forbundet med GIS-projekterne, ikke understøttet af noget bevis. Desuden har SEHV og Magrini end ikke anført,

hvilke aktiviteter det drejede sig om, eller hvilken relativ vægt selskaberne havde haft i forhold til GIS-aktiviteterne. Dette argument bør ligeledes forkastes af denne grund.

179 For det tredje blev de oprindelige individuelle kvoter i kartellet, således som der henvises til dem i 144. betragtning til den anfægtede beslutning, og som SEHV og Magrini har påberåbt sig, efterfølgende ændret. Således indeholder 145. betragtning til den anfægtede beslutning en oversigt, hvori der for en ikke nærmere angiven periode, men som ligger efter Alstoms genoptagelse af AEG's GIS-aktiviteter i 1996, er anført en kvote på 10,94 % for Schneider og en kvote på 10,3 % for Reyrolle. Hen imod slutningen af den første fase af sagsøgernes deltagelse i kartellet var Reyrolles vægt i forhold til SEHV og Magrinis derfor større, sammenlignet med de af sidstnævnte forelagte tal, der derfor under alle omstændigheder bør afvises som fejlagtige.

— Vedrørende forhøjelsen som følge af overtrædelsens varighed

180 For det første har Siemens Österreich og KEG gjort gældende, som anført ovenfor i præmis 111, at sammenholdt med varigheden af de overtrædelser, som respektivt tilskrives dem, er den pålagte bøde i deres tilfælde to gange større end i tilfældet med Reyrolle, nemlig 242 307 EUR for hver måneds overtrædelse for Siemens Österreich og KEG, mod 124 576 EUR for hver måneds overtrædelse for Reyrolles vedkommende.

181 Det skal i denne forbindelse fastslås, således som Kommissionen gjorde det i svarskriftet i sag T-122/07, at det i henhold til fællesskabsretten ikke kræves, at de bøder, der er pålagt forskellige selskaber inden for en og samme virksomhed, skal være proportionelle med varigheden af den overtrædelse, der foreholdes hvert af disse selskaber. I øvrigt har Siemens Österreich og KEG ikke påberåbt sig et sådant princip, men

har begrænset sig til for det første at påberåbe sig et princip, hvorefter den bøde, der pålægges de moderselskaber, der holdes solidarisk ansvarlige for den overtrædelse, der er begået af deres datterselskaber, og som bygger på den bestemmende indflydelse, som de førstnævnte udøver på sidstnævntes kommercielle adfærd, ikke kan være større end den, der er blevet pålagt datterselskaberne, for derefter at kritisere den omstændighed, at den bøde, der er fastsat i den anfægtede beslutning, pr. måneds foreholdte deltagelse var større for Siemens Österreich og KEG end for Reyrolle med hensyn til den periode, hvori selskaberne havde kontrol over sidstnævnte. Da de bøder, der er pålagt forskellige selskaber inden for en og samme virksomhed, imidlertid ikke skal være proportionelle med varigheden af den overtrædelse, der foreholdes hvert af disse selskaber, kan en sådan sammenligning mellem beløbet i euro pr. måneds deltagelse i overtrædelsen, der anvendes på to selskaber, som beskyldes for en deltagelse af forskellig varighed, ikke medføre en ulige behandling.

182 Det fremgår derfor ikke, at Kommissionens praksis, der består i at fastsætte bøder, som ikke er strengt proportionelle med varigheden, overskrider grænserne for det skøn, der er tillagt den ved retspraksis (jf. i denne retning Rettens dom af 6.4.1995, sag T-150/89, Martinelli mod Kommissionen, Sml. II, s. 1165, præmis 59, af 11.12.1996, sag T-49/95, Van Megen Sports mod Kommissionen, Sml. II, s. 1799, præmis 53, og af 21.10.1997, sag T-229/94, Deutsche Bahn mod Kommissionen, Sml. II, s. 1689, præmis 127).

183 For det andet har Siemens Österreich og KEG herved påstået, at der er en uoverensstemmelse mellem den anfægtede beslutnings konklusion og anbringenderne til støtte herfor. Som Kommissionen også har anført i svarskriftet i sag T-122/07, følger det indirekte, men klart af retningslinjerne, at bøder, som beregnes på grundlag heraf, ikke i noget tilfælde er proportionelle med overtrædelsernes varighed. Den omstændighed, at grundbeløbet i henhold til retningslinjernes punkt 1 B derimod fremkommer ved at sammenlægge udgangsbeløbet — der udelukkende fastsættes på baggrund af overtrædelsens grovhed — og forhøjelsen for varigheden, indebærer naturligvis, at beløbet pr. måneds overtrædelse aftager gradvist i varigheden, eftersom det faste udgangsbeløbs relative vægt i denne sammenlægning vil blive mindre i kraft af forøgelsen af forhøjelsen for varigheden. For så vidt som Kommissionen flere gange i den anfægtede beslutning har angivet, at den beregnede bøderne i henhold til

retningslinjerne, hvilket i øvrigt svarer til dens faste praksis, kan der ikke med hensyn til den tidsmæssige degressive karakter af bøden pr. måned være tale om nogen selvmodsigelse eller inkonsekvens mellem den anfægtede beslutnings konklusion og anbringenderne til støtte herfor.

184 Dette argument må således forkastes.

— Vedrørende loftet på 10 % af omsætningen

185 Som anført ovenfor i præmis 107, har Reyrolle, SEHV og Magrini gjort gældende, at den anfægtede beslutning ikke overholder loftet på 10 % af omsætningen fastsat i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003.

186 Hertil bemærkes først, at den omstændighed, at flere selskaber er pålagt solidarisk ansvar for en bøde med henvisning til, at de udgør en virksomhed som omhandlet i artikel 81 EF, ikke medfører, at der ved anvendelsen af loftet fastsat i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 skal foretages en begrænsning af bøden for hvert selskab til 10 % af den omsætning, som hver enkelt opnåede i det sidste regnskabsår. Loftet på 10 % af omsætningen i denne bestemmelses forstand skal således ifølge fast retspraksis beregnes på grundlag af den sammenlagte omsætning i alle de selskaber, der udgjorde den selvstændige økonomiske enhed, der har handlet som »virksomhed« i artikel 81 EF's forstand, da det kun er de deltagende selskabers samlede omsætning,

der kan vise den pågældende virksomheds størrelse og økonomiske betydning (dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 122 ovenfor, præmis 528 og 529, og i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 150 ovenfor, præmis 90).

187 I modsætning til, hvad sagsøgerne har gjort gældende, adskiller virksomhedsbegrebet i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 23, stk. 2 og 3, i forordning nr. 1/2003, sig således reelt ikke fra virksomhedsbegrebet i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 81, stk. 1, EF. Det er herefter heller ikke nødvendigt, når der foreligger et solidarisk ansvar for flere selskaber inden for en koncern, som udgør en virksomhed i disse bestemmelsers forstand, at fastsætte loftet i forhold til selskabet med den laveste omsætning.

188 Dommen i sagen Aristrain mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 158, som sagsøgerne har påberåbt sig, kan ikke rejse tvivl ved denne konstatering. I den sag, der førte til denne dom, havde Kommissionen nemlig konstateret, at to selskaber, som indgår i samme gruppe, havde deltaget i en overtrædelse, men havde kun pålagt det ene af dem en bøde, idet den anførte, at denne bøde også tog det andet selskabs adfærd i betragtning. Da Kommissionen ikke havde givet nogen begrundelse for dette valg af adressat for den anfægtede beslutning, og da den navnlig ikke havde godtgjort, at det selskab, der var blevet pålagt bøden, havde en ledelsesbeføjelse over for det andet selskab, foretog Domstolen delvis annullation af den anfægtede beslutning på grund af manglende begrundelse (dommen i sagen Aristrain mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 158, præmis 93-100). Domstolen modsatte sig derfor ikke i dommen, at loftet på 10 % af denne virksomheds samlede omsætning anvendes på alle de selskaber, som udgør en virksomhed, men udtalte udelukkende, at Kommissionen skal godtgøre, at der foreligger faktiske omstændigheder, der begrunder, at flere selskaber kvalificeres som en økonomisk enhed.

189 I det foreliggende tilfælde er det som anført ovenfor i præmis 138 ubestridt, at Reyrolle, SEHV og Magrini, sammen med Siemens Österreich og KEG — de selskaber, i hvis rettigheder Reyrolle, SEHV og Magrini er succederet — efter kartellets ophør udgjorde en og samme virksomhed. Kommissionen kunne følgelig i princippet tage hensyn til denne virksomheds samlede omsætning som grundlag for beregningen af

loftet på 10 % for hver enkelt af de bøder, der blev pålagt de selskaber, der indgik som en del af virksomheden.

190 Reyrolle, SEHV og Magrini henviser i øvrigt til Rettens praksis, hvorefter — hvis en økonomisk enhed, der har deltaget i en overtrædelse, i mellemtiden er blevet splittet mellem overtrædelsens ophør og datoen for vedtagelsen af den anfægtede beslutning, hvorved der pålægges en sanktion for denne overtrædelse — hver enkel virksomhed, som beslutningen er rettet til, har krav på at få loftet på 10 % af omsætningen anvendt i hvert enkelt tilfælde individuelt (dommen af 15.6.2005 i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 90, præmis 390). Reyrolle, SEHV og Magrini har heraf udledt, at loftet på 10 % generelt kun kan beregnes på grundlag af en økonomisk enheds samlede omsætning, hvis denne enhed er forblevet uforandret mellem tidspunktet for overtrædelsen og datoen for vedtagelsen af Kommissionens beslutning. Ifølge disse selskaber bør loftet på 10 % også beregnes særskilt for hvert selskab, såfremt den økonomiske enhed efter overtrædelsen har ekspanderet.

191 Dette argument må forkastes, fordi den økonomiske enhed betegnet som »VA Tech« i den anfægtede beslutning, og som navnlig omfatter Reyrolle, SEHV og Magrini, netop ikke ekspanderede i intervallet mellem kartellets ophør og den anfægtede beslutning. Alle sagsøgerne indgik således som en del heraf på datoen for kartellets ophør den 11. maj 2004 og indgik stadig som en del heraf på datoen for vedtagelsen af den anfægtede beslutning den 24. januar 2007 — selv om nogle har skiftet navn eller, for så vidt angår VAS, er blevet opslugt af et andet selskab.

192 Argumentet om en overskridelse af loftet på 10 % af omsætningen med hensyn til Reyrolle, SEHV og Magrini skal således forkastes.

b) Vedrørende det femte klagepunkt om, at Kommissionen urigtigt har holdt Reyrolle ansvarlig ud over dets moderselskab

Parternes argumenter

193 Reyrolle har anført, at selskabets ansatte fra 2002 ikke længere deltog i koordinationssystemet for aftaler, og at det kun var berørt af kartellet som en »bestanddel af VAS«. Datterselskaber er kun individuelt ansvarlige for konkurrencebegrænsende praksis, for så vidt som de har deltaget personligt. Derimod vil datterselskaber ikke kunne holdes solidarisk ansvarlige for deres moderselskabs adfærd. Sagsøgeren vil således ikke kunne pålægges nogen bøde for overtrædelsernes anden fase, dvs. perioden mellem 2002 og 2004.

194 Kommissionen bestrider Reyrolles argumenter.

Rettens bemærkninger

195 Det bemærkes for det første, at Reyrolles klagepunkt bygger på en for formalistisk forståelse af den overtrædelse, som selskabet kritiseres for i den anfægtede beslutning. Deltagelsen i kartellets møder er kun ulovlig som udtryk for en udvendig virkning af den omstændighed, at deltagerne har til hensigt at nå til enighed og føler sig bundet af ulovlige aftaler, som er indgået i kartellet. Reyrolle har imidlertid ikke hævdet at have taget afstand hverken fra disse aftaler, kartellet i almindelighed, eller ikke længere at have overholdt kartellets regler og de konkrete aftaler vedrørende GIS-aftalerne i selskabets kommercielle adfærd. Selv om det følgelig antages, at Reyrolle efter

oprettelsen af VAS ikke længere under møderne i kartellet var repræsenteret af selskabets egne ansatte, godtgør dette ikke, at selskabet ikke som juridisk person begik handlinger, som udgør en tilsidesættelse af artikel 81, stk. 1, EF.

196 For det andet har den omstændighed, at et moderselskab tilregnes sit datterselskabs adfærd for at have fastlagt dets kommercielle adfærd, ikke til følge, at det nævnte moderselskab skal betragtes som ophavsmanden til denne adfærd i stedet for datterselskabet. Med andre ord fritager et moderselskabs ansvar for datterselskabets adfærd ikke i noget tilfælde datterselskabet for dets eget ansvar som juridisk person, og datterselskabet forbliver ansvarligt for den konkurrencebegrænsende praksis, som det har deltaget i.

197 Dette klagepunkt skal herefter forkastes.

c) Vedrørende det sjette klagepunkt om tilsidesættelse af princippet ne bis in idem

Parternes argumenter

198 Siemens Österreich og KEG har gjort gældende, at artikel 2, litra l), nr. ii), i den anfægtede beslutning tilsidesætter princippet ne bis in idem derved, at den kan føre til, at selskaberne idømmes en dobbelt straf for den samme overtrædelse. Det følger af 487. og 505. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kommissionen har villet pålægge VA Tech en bøde på 22 050 000 EUR. Kommissionen fordelte derefter vilkårligt

denne bøde mellem de forskellige juridiske personer, som udgjorde den nævnte virksomhed på tidspunktet for overtrædelsens ophør. Denne fordeling kunne imidlertid få VA Tech-koncernen og i sidste instans Siemens Österreich og KEG, de eneste af denne koncerns selskaber, som har tilstrækkelige finansielle ressourcer, til at skulle betale en tillægsbøde på 4 500 000 EUR for den samme overtrædelse i tilfælde af, at Schneider Electric — som selskabet i øvrigt har tilkendegivet — måtte afvise at betale den bøde, som det er blevet pålagt at betale solidarisk med SEHV og Magrini.

199 I øvrigt er SEHV og Magrinis retsstridige adfærd i perioden mellem 1988 og 2000 blevet pålagt en dobbelt sanktion, idet den forårsager såvel en forøgelse af Reyrolles ansvar — idet sidstnævntes udgangsbeløb tager hensyn til SEHV og Magrinis omsætning — som et solidarisk ansvar for sidstnævnte og Schneider Electric.

200 Kommissionen bestrider parternes argumenter.

Rettens bemærkninger

201 For det første må det fastslås, at Siemens Österreich og KEG ingen interesse har i at fremføre dette argument, idet argumentet ikke er personligt. I henhold til artikel 2, litra l), i den anfægtede beslutning blev der således kun pålagt disse selskaber en bøde på 12 600 000 EUR, solidarisk med Reyrolle. De blev derimod ikke holdt solidarisk ansvarlige for betaling af den bøde, der er pålagt SEHV og Magrini. I tilfælde af, at SEHV og Magrini risikerer et krav om tilbagebetaling fra Schneider Electric, vil dette følgelig ikke forhøje det beløb, som Siemens Österreich og KEG skal betale. Det skal tilføjes,

at hverken den anfægtede beslutning eller fællesskabsretten i almindelighed, for så vidt som de sidstnævnte påstår at være de eneste af VA Tech-koncernens selskaber, som har tilstrækkelige finansielle ressourcer, bestemmer — i tilfælde af manglende likvide midler hos en adressat for en beslutning, hvorved der pålægges en bøde — at moderselskabet er forpligtet til at betale bøden i stedet for denne adressat.

202 For det andet skal den anfægtede beslutnings artikel 2, således som det er blevet konstateret i præmis 167 ovenfor, annulleres med hensyn til beregningen af den bøde, der skulle pålægges SEHV og Magrini, og med hensyn til fastsættelsen af de beløb, der skal betales solidarisk af de selskaber, der indgik som en del af virksomheden VA Tech. Siemens Österreich og KEG's foreliggende klagepunkt er derfor blevet uden genstand.

203 For det tredje er den omstændighed, at der kan tages hensyn til SEHV og Magrinis omsætning såvel i relation til fastsættelsen af udgangsbeløbet for Reyrolles bøde, herunder perioden mellem 1988 og 2000, hvori selskabet ikke indgik som en del af den samme virksomhed med SEHV og Magrini, som til beregningen af den bøde, der blev pålagt sidstnævnte for den samme periode, en uundgåelig følge af, at de nævnte selskaber i den pågældende periode ikke indgik som en del af den samme virksomhed i henhold til de fællesskabsretlige konkurrenceregler. Dette udgør dog ikke en dobbelt sanktion for den samme overtrædelse, hverken over for Reyrolle eller over for VA Tech, for så vidt som VA Tech og Schneider for perioden mellem 1988 og 2000 pålægges sanktioner særskilt.

204 Heraf følger, at dette klagepunkt må forkastes.

d) Vedrørende det syvende klagepunkt om den manglende nedsættelse af bøden

Parternes argumenter

205 Siemens Österreich og KEG har gjort gældende, at artikel 2, litra l), nr. ii), i den anfægtede beslutning tilsidesætter reglerne vedrørende formildende omstændigheder, således som de følger af retningslinjerne og Fællesskabets retspraksis samt samarbejdsmeddelelsen. Selskaberne fremhævede bl.a., at Kommissionen ikke har taget hensyn til den omstændighed, at de allerede den 21. januar 2004 frivilligt afbrød deres deltagelse i overtrædelsen før Kommissionens indgriben, at de afbrød al kontakt, der er i strid med konkurrencereglerne, med de øvrige kartelmedlemmer på tidspunktet for kontrolbesøgene på stedet, VA Techs passive rolle inden for kartellet, deres aktive samarbejde under den administrative procedure, og at selskaberne altid har anerkendt VA Techs deltagelse i kartellet mellem oktober 2002 og marts 2004.

206 Kommissionen bestrider Siemens Österreich og KEG's argumenter.

Rettens bemærkninger

— Om de formildende omstændigheder

207 Det skal bemærkes, at ifølge retningslinjernes punkt 3 kan grundbeløbet nedsættes i tilfælde af visse »særligt formildende omstændigheder« som f.eks., at virksomheden udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber, og at den har bragt overtrædelsen til ophør straks efter Kommissionens første indgreb.

208 Det bemærkes, at denne bestemmelse ikke angiver en bindende opregning af de formildende omstændigheder, som Kommissionen er forpligtet til at tage hensyn til. Der tilkommer derfor Kommissionen et vist skøn, således at den kan anlægge en samlet betragtning af, i hvilket omfang bøderne bør nedsættes på grund af formildende omstændigheder (jf. i denne retning Rettens dom af 8.7.2004, sag T-50/00, Dalmine mod Kommissionen, Sml. II, s. 2395, præmis 326).

209 For det første, for så vidt som sagsøgerne gør gældende, at de i det foreliggende tilfælde frivilligt har bragt deres deltagelse til ophør den 21. januar 2004, er det tilstrækkeligt at bemærke, således som det fremgår af bemærkningerne i præmis 77-81 ovenfor, at Kommissionen med rette har kunnet konstatere, at sagsøgerne havde deltaget i kartellet indtil den 11. maj 2004.

210 Hvad for det andet angår »overtrædelsen[s] ophør straks efter Kommissionens første indgreb«, der nævnes i punkt 3 i retningslinjerne, kan Siemens Österreich og KEG's klagepunkt heller ikke tiltrædes.

211 Således kan Kommissionen ikke være forpligtet til at indrømme en nedsættelse af bøden inden for rammerne af sin skønsbeføjelse som følge af, at en virksomhed er ophørt med en åbenbar overtrædelse, uanset om ophøret er sket før eller efter Kommissionens indgriben (dommen af 15.6.2005 i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 90, præmis 292).

212 I det foreliggende tilfælde har den pågældende overtrædelse utvivlsomt karakter af en åbenbar overtrædelse, idet den vedrørte et hemmeligt kartel med det formål at fastsætte priser og fordele markeder. Denne type karteller er udtrykkeligt forbudt ved artikel 81, stk. 1, litra a) og c), EF og udgør en særlig alvorlig overtrædelse, hvilket Kommissionen med rette har fastslået i 479. betragtning til den anfægtede beslutning. Det er således med urette, at Siemens Österreich og KEG har foreholdt Kommissionen, at den ikke har indrømmet selskabet en bødenedsættelse, fordi selskabet ophørte med at deltage i overtrædelsen inden indledningen af undersøgelsen.

213 Selv om Kommissionen tidligere har anset frivilligt ophør af en overtrædelse for en formildende omstændighed, kan den i henhold til retningslinjerne tage hensyn til, at meget alvorlige overtrædelser endnu, skønt deres ulovlighed allerede blev fastslået i begyndelsen af den fælles konkurrencepolitik, er relativt hyppige, og følgelig skønne, at det var nødvendigt at opgive denne generøse praksis og ikke længere belønne ophøret af en sådan overtrædelse med en bødenedsættelse (dommen af 15.6.2005 i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 90, præmis 294 og den deri nævnte retspraksis). Retten ser under alle omstændigheder ikke nogen grund til at ændre Kommissionens vurdering, selv under udøvelse af sin fulde prøvelsesret.

214 Henset til det ovenstående kan den omstændighed, at de selskaber, der indgik som en del af virksomheden VA Tech, bragte deres deltagelse i overtrædelsen til ophør inden Kommissionens første indgriben, ikke udgøre en formildende omstændighed.

215 Hvad for det tredje angår, at »virksomheden udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber«, der nævnes i punkt 3 i retningslinjerne, kan Siemens Österreich og KEG's argumentation heller ikke tiltrædes.

216 Siemens Österreich og KEG har for det første henvist til, at de ikke har deltaget i udarbejdelsen af konkurrencebegrænsende aftaler. Hvad dette angår har Kommissionen imidlertid i den anfægtede beslutning fastslået, at Reyrolle, Magrini og Schneider Electric som repræsentant for SEHV's juridiske forgængere havde deltaget i udarbejdelsen af de aftaler, der ligger til grund for kartellet, og havde været medgrundlæggere heraf. Det skal i denne sammenhæng bemærkes, at bilag 1 til GQ-aftalen, som indeholder listen over de medlemmer, der grundlagde kartellet, og deres koder, bl.a. indeholder tallene »13«, »26« og »32«, hvorom Kommissionen har fastslået — uden at blive modsagt af sagsøgerne — at de betegner henholdsvis Reyrolle, Schneiderkoncernen og Magrini. Eftersom Siemens Österreich og KEG ikke udførligt har bestridt konstateringen om, at deres datterselskaber har deltaget i udarbejdelsen af GQ-aftalen, må dette argument forkastes.

217 For det andet har Siemens Österreich og KEG gjort gældende, at virksomheden VA Tech blev ført bag lyset af de andre kartelmedlemmer, idet man i december 2000 fik selskabet til at antage, at kartellet var ophørt, og idet de øvrige medlemmer under den anden fase af selskabets deltagelse i kartellet havde diskuteret GIS-projekter uden selskabets vidende.

218 Herom er det tilstrækkeligt at bemærke, at den omstændighed, at virksomheden VA Tech, hvis deltagelse i kartellet — en overtrædelse, der, som det er fastslået i præmis 212 ovenfor, er meget alvorlig — er blevet påvist af Kommissionen i tilstrækkelig grad, blev ført bag lyset af de andre deltagere i dette kartel, der således søgte at opnå yderligere fordele i forhold til dem, der skabes for dem af det nævnte kartel, ikke er tilstrækkeligt til at antage, at denne virksomheds adfærd er mindre alvorlig. Sådanne

omstændigheder kan derfor ikke betragtes som en formildende omstændighed og godtgør især ikke, at den nævnte virksomhed udelukkende har spillet en passiv rolle eller en rolle som medløber.

— Vedrørende anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen

219 Ifølge retspraksis er en nedsættelse af bøden som følge af samarbejde fra de virksomheder, der deltog i overtrædelsen af Fællesskabets konkurrenceregler, kun berettiget, såfremt et sådant samarbejde letter Kommissionens opgave med at konstatere, at der har fundet en overtrædelse sted, og i givet fald at bringe denne til ophør (jf. i denne retning Domstolens dom af 28.6.2005, forenede sager C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P — C-208/02 P og C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 5425, præmis 399, samt Rettens domme af 14.5.1998, sag T-311/94, BPB de Eendracht mod Kommissionen, Sml. II, s. 1129, præmis 325, sag T-338/94, Finnboard mod Kommissionen, Sml. II, s. 1617, præmis 363, og sag T-347/94, Mayr-Melnhof mod Kommissionen, Sml. II, s. 1751, præmis 330).

220 Som det nævnes i samarbejdsmeddelelsens punkt 29, har meddelelsen skabt berettigede forventninger, som de virksomheder, der ønsker at underrette Kommissionen om eksistensen af et kartel, kan påberåbe sig. På grund af den berettigede forventning, som meddelelsen har kunnet fremkalde hos de virksomheder, som ønsker at samarbejde med Kommissionen, påhvilede det denne at efterleve meddelelsen, når den vurderer disse virksomheders samarbejde i forbindelse med fastsættelsen af den bøde, som Siemens Österreich og KEG skulle pålægges (jf. i denne retning analogt Rettens dom af 15.3.2006, sag T-26/02, Daiichi Pharmaceutical mod Kommissionen, Sml. II, s. 713, præmis 147 og den deri nævnte retspraksis).

221 Inden for grænserne af samarbejdsmeddelelsen har Kommissionen imidlertid et vist skøn til at vurdere, om det materiale, som virksomheden har fremlagt, udgør en betydelig merværdi i henhold til samarbejdsmeddelelsens punkt 22, og om der derfor er grundlag for at indrømme en nedsættelse til en virksomhed i henhold til denne meddelelse (jf. analogt dom af 28.6.2005, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 218 ovenfor, præmis 393 og 394, og Rettens dom 14.12.2006, forenede sager T-259/02 — T-264/02 og T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 5169, præmis 532). Denne vurdering er genstand for en begrænset retslig efterprøvelse.

222 Det bemærkes i denne forbindelse, at Siemens Österreich og KEG ikke i tilstrækkelig grad godtgør, at deres bidrag har repræsenteret en betydelig merværdi i forhold til det bevismateriale, Kommissionen allerede er i besiddelse af som omhandlet i samarbejdsmeddelelsens punkt 21. Det påhviler således sagsøgerne præcist at angive, hvilke oplysninger de har fremlagt for Kommissionen, og hvorledes disse oplysninger har lettet denne institutions opgave for at fastslå de pågældende faktiske omstændigheder.

223 Siemens Österreich og KEG har i det foreliggende tilfælde gjort gældende, at VA Tech-koncernen for så vidt angår perioden mellem oktober 2002 og marts 2004 udarbejdede lister over GIS-projekter og møder, som detaljeret angav, hvilke møder VAS og dennes datterselskaber deltog i, og hvilke GIS-projekter der konkret blev drøftet. Den omstændighed, at disse oplysninger gjorde det lettere for Kommissionen at bevise, at VA Tech og andre virksomheder havde begået en overtrædelse, følger af, at Kommissionen har gengivet store dele af de faktiske omstændigheder fremlagt af VA Tech-koncernen, f.eks. 163. betragtning til den anfægtede beslutning.

224 Kommissionen, der ikke bestrider at have anvendt VA Tech-koncernens oplysninger, har imidlertid i 539., 541. og 542. betragtning til den anfægtede beslutning konstateret, at den generelt allerede havde kendskab til disse oplysninger, og at VA

Tech-koncernen således ikke havde fremlagt beviser, der kan styrke dens evne til at fastlægge de pågældende faktiske omstændigheder. Kommissionen har også taget hensyn til den omstændighed, at VA Tech-koncernen har bestridt bestemte faktiske omstændigheder, som Kommissionen har lagt til grund, og at selskabet er fremkommet med selvmodsigende udtalelser, hvilket ikke har fremmet Kommissionens konklusioner.

225 Det fremgår af 163. betragtning til den anfægtede beslutning — det eneste afsnit af den anfægtede beslutning, identificeret af Siemens Österreich og KEG, som Kommissionen støttede på oplysningerne fra VA Tech-koncernen — at påstanden om, at Kommissionen har gengivet »store dele af de faktiske omstændigheder«, fremlagt af VA Tech-koncernen, er overdrevet. Det eneste forhold, om hvilket Kommissionen udtrykkeligt henviste til erklæringen indgivet af VA Tech-koncernen i henhold til samarbejdsmeddelelsen, er den omstændighed, at flere dele af GIS-projekter i Europa og uden for var genstand for drøftelser mellem oktober 2002 og februar 2004. Selv om det antages, at de nævnte sagsøgeres påstand om, at det var gennem dem, at Kommissionen for første gang fik adgang til sondringen fra 2002 mellem de europæiske dele, udpeget som »EP«, og de andre dele, betegnet som »P«, er begrundet, kan merværdien af denne oplysning ikke kvalificeres som betydelig som omhandlet i samarbejdsmeddelelsens punkt 21.

226 Siemens Österreich og KEG har ikke angivet, i hvilket omfang de elementer, som Kommissionen har anfægtet, har styrket sidstnævntes evne til at bevise de pågældende omstændigheder, eller kortlagt andre af de af selskaberne fremlagte beviser for Kommissionen, som har styrket den nævnte evne.

227 Heraf følger, at Kommissionen i betragtning af den skønsbeføjelse, der er tilkendt den i henhold til den i præmis 221 ovenfor nævnte retspraksis, ikke kan bebrejdes for retsstridigt at have afslået at indrømme Siemens Österreich og KEG en nedsættelse af den pålagte bøde.

228 Følgelig bør dette klagepunkt forkastes.

B — *Vedrørende det andet anbringende om overtrædelse af væsentlige formforskrifter og mere specifikt sagsøgernes ret til at udspørge hovedvidnet ifølge artikel 6, stk. 3, litra d), i EMRK og retten til en retfærdig rettergang*

Parternes argumenter

229 Sagsøgerne har i det væsentlige gjort gældende, at Kommissionen har tilsidesat deres ret til at udspørge hovedvidnet, der er blandt de processuelle garantier i artikel 6, stk. 3, litra d), i EMRK, og retten til en retfærdig rettergang. For at konstatere, at virksomheden VA Tech gennem VAS havde genoptaget sin deltagelse i overtrædelsen fra og med den 1. april 2002, har Kommissionen således støttet sig på erklæringerne fra M., ABB's hovedvidne**,** uden på forhånd at overholde deres ret til at udspørge dette hovedvidne. Denne processuelle garanti er særligt vigtig, fordi det pågældende vidne i det foreliggende tilfælde har en subjektiv interesse i, at sagsøgerne pålægges en hård sanktion, idet den konkurrerende virksomhed, som vidnet repræsenterer, selv er fritaget for at betale sin bøde i henhold til samarbejdsmeddelelsen, og fordi artikel 19 i forordning nr. 1/2003 under alle omstændigheder ikke forpligter vidnet til at sige sandheden.

230 Sagsøgerne har understreget, at disse principper finder anvendelse i kartelsager ved Kommissionen, selv om der ikke er tale om en straffesag ved en domstol, da den retlige art af bøderne som omhandlet i artikel 23 i forordning nr. 1/2003 i vid forstand er

anerkendt som en straf. Under alle omstændigheder vil sagen for Retten ikke kunne afhjælpe den pågældende uregelmæssighed ved en afhøring af vidnet.

231 Kommissionen bestrider sagsøgernes argumenter.

Rettens bemærkninger

232 I henhold til fast retspraksis er de grundlæggende rettigheder en integrerende bestanddel af de almindelige retsgrundsætninger, som Fællesskabets retsinstanser skal beskytte (Domstolens udtalelse 2/94 af 28.3.1996, Sml. I, s. 1759, præmis 33, og Domstolens dom af 29.5.1997, sag C-299/95, Kremzow, Sml. I, s. 2629, præmis 14). I denne forbindelse lader Domstolen og Retten sig inspirere af de fælles forfatningsmæssige traditioner i medlemsstaterne samt de anvisninger i form af internationale traktater om beskyttelse af menneskerettighederne, som medlemsstaterne har været med til at udarbejde, og som de senere har tiltrådt. EMRK er herved af særlig betydning (Domstolens dom af 15.5.1986, sag 222/84, Johnston, Sml. s. 1651, præmis 18, og Kremzow-dommen, præmis 14). I artikel 6, stk. 2, EU bestemmes i øvrigt, at Unionen respekterer de grundlæggende rettigheder, således som de garanteres ved EMRK, og således som de følger af medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner, som generelle principper for fællesskabsretten.

233 Det skal herefter undersøges, om Kommissionen på baggrund af det således anførte har tilsidesat det grundlæggende princip i Fællesskabets retsorden om ret til forsvar (Domstolens dom af 9.11.1983, sag 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin mod Kommissionen, Sml. s. 3461, præmis 7), ved ikke at give sagsøgerne mulighed for direkte at udspørge vidnet M.

234 I denne forbindelse bemærkes, at dette princip ifølge fast retspraksis kræver, at de virksomheder og sammenslutninger af virksomheder, der er omfattet af en kartelundersøgelse ved Kommissionen, allerede under den administrative procedure gives lejlighed til at tage stilling til, om de af Kommissionen fremførte faktiske forhold, klagepunkter og andre omstændigheder faktisk foreligger (jf. Rettens dom af 27.9.2006, sag T-314/01, Avebe mod Kommissionen, Sml. II, s. 3085, præmis 49 og den deri nævnte retspraksis). Det pågældende princip kræver derimod ikke, at der gives disse virksomheder mulighed for i forbindelse med den administrative procedure selv at udspørge de vidner, som blev hørt af Kommissionen (jf. i denne retning dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt ovenfor i præmis 52, præmis 200).

235 Sagsøgerens andet anbringende skal følgelig forkastes.

II — *Vedrørende påstandene om omgørelse*

236 Som det fremgår af præmis 65-72 ovenfor, må den anfægtede beslutnings artikel 1 annulleres, for så vidt som det heri konstateres, at sagsøgerne deltog i en tilsidesættelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 i perioden mellem den 1. april og den 30. juni 2002. Heraf følger, for alle sagsøgerne, en reduktion af overtrædelsens varighed med tre måneder i forhold til den i den anfægtede beslutning konstaterede varighed.

237 Som det endvidere fremgår af 137.-167. betragtning ovenfor, må den anfægtede beslutnings artikel 2 annulleres med hensyn til beregningen af den bøde, der skulle pålægges SEHV og Magrini, og med hensyn til fastsættelsen af de beløb, der skal betales solidarisk af sagsøgerne.

238 Det bemærkes i denne forbindelse, at når gennemgangen af anbringender fremført af en virksomhed mod lovligheden af en kommissionsbeslutning, hvorved den pålægges en bøde for tilsidesættelse af Fællesskabets konkurrenceregler, har frembragt en ulovlighed, skal Retten undersøge, om den under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret bør omgøre den anfægtede beslutning (Rettens dom af 27.9.2006, sag T-59/02, Archer Daniels Midland mod Kommissionen, Sml. II, s. 3627, præmis 443).

239 Sagsøgerne har nedlagt påstand om, at Retten nedsætter de bøder, der er blevet pålagt dem, til et beløb, der ikke overstiger 1 980 000 EUR for Siemens Österreich og KEG, 1 100 000 EUR for Reyrolle og Magrini samt 2 750 000 EUR for SEHV.

A — *Vedrørende de bøder, der er pålagt SEHV og Magrini*

240 Retten finder, at den anfægtede beslutning skal ændres med hensyn til beregningen af den bøde, der er pålagt SEHV og Magrini, og med hensyn til fastsættelsen af de beløb, der skal betales solidarisk af dem, og de andre selskaber, med hvilke de udgjorde en virksomhed i henhold til de fællesskabsretlige konkurrenceregler i den periode, hvori de deltog i kartellet.

241 Både Kommissionen og sagsøgerne har i deres skriftlige indlæg og/eller under retsmødet anført, at der var flere muligheder for at beregne bøderne. Der skal i denne forbindelse tages hensyn til forskellige hensyn. For det første burde det ansvar, som et selskab ifalder på grund af sin deltagelse i en overtrædelse, i princippet føre til en samlet bøde, som beregnes i forhold til samtlige de perioder, hvori det har deltaget i overtrædelsen. For det andet bør bøderne for de forskellige selskaber, som indgik i den samme virksomhed i overtrædelsesperioden, beregnes på grundlag af denne virksomheds økonomiske betydning i hele det sidste år, hvor virksomheden deltog i overtrædelsen, for at sikre, at bøden er tilstrækkeligt afskrækkende. For det tredje skal

der imidlertid, såfremt visse selskaber som i det foreliggende tilfælde successivt har indgået i to forskellige virksomheder, som desuden pålægges forskellige udgangsbeløb for deres bøder, pålægges disse selskaber en bøde, som består af to forskellige beløb, for hver af de perioder, der svarer til deres tilhørsforhold til disse to virksomheder, for at gøre det muligt at fastsætte de beløb, der skal betales solidarisk af de selskaber, som kan tilregnes overtrædelsen, på en hensigtsmæssig måde.

242 Herefter skal der for SEHV og Magrini fastsættes en bøde, som består af to forskellige beløb for hver af de overtrædelsesperioder, hvor de blev kontrolleret af henholdsvis Schneider Electric og VA Technologie.

243 For så vidt angår perioden mellem den 1. juli 2002 og den 11. maj 2004, hvor SEHV og Magrini blev kontrolleret af VA Technologie, har Kommissionen i den anfægtede beslutning fastsat et udgangsbeløb på 9 000 000 EUR for virksomheden VA Techs bøde. Som det fremgår af præmis 122-136 og 203 ovenfor, kan sagsøgernes argumenter ikke ændre dette beløb.

244 Det fremgår af 492. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kommissionen på grund af overtrædelsens varighed i overensstemmelse med retningslinjerne forhøjede bødernes udgangsbeløb med 10 % for hvert hele år, overtrædelsen havde varet, og med 5 % for hver yderligere periode på eller over seks måneder, men på under et år. Udgangsbeløbet på 9 000 000 EUR for virksomheden VA Techs bøde skal derfor forhøjes med 15 % for at tage hensyn til varigheden på et år og ti måneder for perioden mellem den 1. juli 2002 og den 11. maj 2004, hvilket fører til et grundbeløb på

10 350 000 EUR (9 000 000 + 1 350 000) for virksomheden VA Techs bøde som, når der ikke foreligger skærpende eller formildende omstændigheder, svarer til bøden.

245 Denne bøde skal betales solidarisk af Reyrolle, Siemens Österreich og KEG, SEHV og Magrini, der i den nævnte periode udgjorde en virksomhed i henhold til de fællesskabsretlige konkurrenceregler. I overensstemmelse med, hvad der er anført i præmis 158 og 159 ovenfor, skal hver solidarisk debitor i disses indbyrdes forhold bære en femtedel af bøden på 10 350 000 EUR.

246 Med hensyn til bøden for perioden mellem den 15. april 1988 og den 13. december 2000, hvor SEHV og Magrini indgik som en del af Schneider-koncernen, har Kommissionen i den anfægtede beslutning fastsat et udgangsbeløb på 3 600 000 EUR for Schneider. Således som det er blevet fastslået i præmis 176-179 ovenfor, kan SEHV og Magrinis argumenter ikke rejse tvivl om dette beløb. Dette udgangsbeløb for bøden skal i overensstemmelse med retningslinjerne forhøjes med 125 % for at tage hensyn til den nævnte periodes varighed på tolv år og syv måneder, hvilket fører til et grundbeløb på 8 100 000 EUR (3 600 000 + 4 500 000) for Schneider, som, når der ikke foreligger skærpende eller formildende omstændigheder, svarer til bøden.

247 Denne bøde skal betales solidarisk af Schneider Electric, SEHV og Magrini, der i den nævnte periode udgjorde en virksomhed i henhold til de fællesskabsretlige konkurrenceregler. I overensstemmelse med, hvad der er anført i præmis 158 ovenfor, skal hver solidarisk debitor i disses indbyrdes forhold bære en femtedel af bøden på 8 100 000 EUR.

248 I denne forbindelse skal det for det første præciseres, at den samlede bøde, der er pålagt Schneider Electric, forbliver uændret i forhold til den i den anfægtede beslutning fastsatte. Desuden er fordelingen af de beløb, der skal betales solidarisk i form af denne bøde, gunstig for Schneider Electric i forhold til den, der var fastsat i den anfægtede beslutning. Under sådanne omstændigheder er det forhold, at Schneider Electric ikke er blevet hørt, ikke til hinder for en omgørelse af den anfægtede beslutning, som nævnt i den foregående præmis.

249 For det andet finder Retten ikke anledning til at følge den af Kommissionen fremførte argumentation for at begrunde valget i den anfægtede beslutning om, at SEHV og Magrini kun skal bære den del af Schneiders bøde, der svarer til forhøjelsen på grund af overtrædelsens varighed.

250 Forpligtelsen for Schneider Electric til at betale et beløb, som SEHV og Magrini ikke er forpligtet til, forudsætter, at Kommissionen fremsætter et yderligere klagepunkt over for selskabet, som enten går ud over selskabets (tidligere) datterselskaber SEHV og Magrinis deltagelse eller vedrørende en længere periode.

251 Det drejer sig imidlertid ikke om et sådant klagepunkt i den anfægtede beslutning. Kommissionen fastslog ganske vist i punkt 29 i duplikken i sag T-124/07, at det »i princippet er berettiget at pålægge Schneider [Electric] en individuel bøde for selskabets individuelle adfærd«. Kommissionen har imidlertid ikke i den anfægtede beslutning eller sine skriftlige indlæg for Retten angivet, hvad Schneider Electrics individuelle adfærd består i, og i hvilket omfang en sådan adfærd er anderledes end den, for hvilken selskabet blev holdt ansvarligt for sine (tidligere) datterselskabers deltagelse i kartellet. Kommissionen har i øvrigt selv i sin besvarelse af Rettens skriftlige spørgsmål anført, at denne udtrykkelige angivelse af en »individuel adfærd« ikke skal forstås således, at den kritiserer Schneider Electric for adfærd, som går ud over de faktiske

omstændigheder, som foreholdes SEHV og Magrini. Kommissionen har endelig i 423. betragtning til den anfægtede beslutning uden forbehold anført, at den havde til hensigt at holde Schneider Electric, SEHV og Magrini solidarisk ansvarlige for perioden mellem den 15. april 1988 og den 13. december 2000.

252 Det følger heraf, at Schneider Electric på den ene side, som moderselskab, og SEHV og Magrini på den anden side, som datterselskaber, der tilsammen udgjorde Schneider, i princippet må anses for ansvarlige for det samme beløb, med det ene forbehold for tilstedeværelsen af skærpende eller formildende omstændigheder, som kun foreligger for så vidt angår det ene af selskaberne, og ikke de øvrige. Det er ubestridt, at der ikke foreligger sådanne omstændigheder i det foreliggende tilfælde, hverken med hensyn til Schneider Electric eller SEHV og Magrini.

253 Kommissionen har i sin besvarelse af Rettens skriftlige spørgsmål også anført, at den havde begrænset Schneider Electric og dets tidligere datterselskabers solidariske ansvar til den del af bøden, der svarer til forhøjelsen på grund af overtrædelsens varighed for at undgå, at SEHV og Magrini, som følge af, at der blev taget hensyn til deres omsætning med henblik på at beregne udgangsbeløbet for både VA Tech og Schneider, ikke er tvunget til at betale et udgangsbeløb to gange. De bøder, som SEHV og Magrini er blevet pålagt, dvs. 22 050 000 EUR, omfatter et udgangsbeløb på 9 000 000 EUR, som bl.a. tager hensyn til deres omsætning. I denne henseende ville det være urimeligt desuden at lade selskaberne betale Schneiders udgangsbeløb, dvs. 3 600 000 EUR, solidarisk, på grundlag af den samme omsætning.

254 Retten finder, at idet den anfægtede beslutnings artikel 2 annulleres med hensyn til beregningen af den bøde, der skulle pålægges SEHV og Magrini, er det ikke nødvendigt at undersøge relevansen af den af Kommissionen fremførte argumentation.

Denne argumentation vedrører således de bøder, der pålægges i den anfægtede beslutning, som er karakteriseret ved en fremgangsmåde, hvorefter SEHV og Magrinis bøder skulle beregnes på grundlag af et samlet udgangsbeløb for hele varigheden af deres deltagelse i kartellet, uden at tage hensyn til, at disse to selskaber successivt indgik som en del af to forskellige selskaber. Således som den imidlertid er blevet ændret af Retten, bygger SEHV og Magrinis bøde på en særskilt beregning for hver af de perioder, hvor selskaberne tilhørte Schneider og VA Tech. Under disse omstændigheder pålægges bødernes udgangsbeløb ikke to gange for den samme periode.

255 I øvrigt udgør en bødes udgangsbeløb kun et beregningsfaktum i den algoritme, som anvendes for at fastlægge grundbeløbet for en virksomheds bøde, men udgør ikke i sig selv en delelig del af bøden. Bødens grundbeløb skal derimod betragtes som et udeleligt beløb i forhold til det kollektive ansvar, der påhviler den pågældende virksomheds forskellige selskaber, således at bødens udgangsbeløb ikke i forhold til det solidariske ansvar kan anvendes forskelligt i forhold til forhøjelsen på grund af overtrædelsens varighed — til forskel fra de anvendte multiplikatorer med henblik på at tage hensyn til skærpende eller formildende omstændigheder, idet sidstnævnte kun har en virkning på bøderne til de selskaber, for hvilke disse omstændigheder er opfyldt, eller for hvilke omstændighederne kan tilregnes (jf. præmis 251 ovenfor).

256 SEHV, Magrini og Schneider Electric er følgelig forpligtede til solidarisk at betale den bøde på 8 100 000 EUR, som de er blevet pålagt, på grund af deres deltagelse i kartellet i perioden forud for den 13. marts 2001, hvor de indgik som en del af den samme virksomhed.

257 SEHV og Magrini bør derfor pålægges en bøde på i alt 18 450 000 EUR.

B — *Vedrørende de bøder, der er pålagt Reyrolle, Siemens Österreich og KEG*

258 Retten finder, at den anfægtede beslutning skal ændres med hensyn til beregningen af den bøde, der er pålagt Siemens Österreich, KEG og Reyrolle med hensyn til fastsættelsen af de beløb, der skal betales solidarisk af dem, og de andre selskaber, med hvilke de udgjorde en virksomhed i henhold til de fællesskabsretlige konkurrenceregler i den periode, hvori de deltog i kartellet.

259 Som det fremgår af 506. og 507. betragtning til den anfægtede beslutning, har Kommissionen holdt dels Reyrolle ansvarlig for en overtrædelse af fjorten år og ni måneders varighed, dels Siemens Österreich og KEG ansvarlige for en overtrædelse af fire år og fire måneders varighed.

260 Eftersom – som det fremgår af præmis 72 ovenfor – den anfægtede beslutnings artikel 1 må annulleres, i det omfang Kommissionen deri har fastslået sagsøgernes overtrædelse for perioden mellem den 1. april og den 30. juni 2002, må varigheden af den overtrædelse, som foreholdes selskaberne, nedsættes med tre måneder, hvilket reducerer den til fjorten år og seks måneder for Reyrolle og fire år og en måned for Siemens Österreich og KEG.

261 Retningslinjerne fastsætter imidlertid en forhøjelse på 10 % for hvert hele år, overtrædelsen har varet, og med 5 % for hver yderligere periode på eller over seks måneder, men på under et år. Reduktionen af overtrædelsens varighed på tre måneder for Reyrolle, Siemens Österreich og KEG fører derfor ikke til en nedsættelse af forhøjelsen for den over for dem pålagte varighed. Forhøjelsen forbliver således på 145 % for Reyrolle og 40 % for Siemens Österreich og KEG. Det følger heraf, at grundbeløbene for de bøder, som var blevet pålagt dem – som, når der ikke foreligger skærpende eller

formildende omstændigheder, svarer til deres bøder — forbliver uændrede med henholdsvis 22 050 000 EUR og 12 600 000 EUR.

262 Ifølge Kommissionens konstateringer i 492. betragtning til den anfægtede beslutning, og henset såvel til nedsættelsen på tre måneder af overtrædelsens varighed for alle sagsøgerne som beregningen i præmis 244 ovenfor af SEHV og Magrinis bøde, skal der af den bøde på 22 050 000 EUR, der er pålagt Reyrolle, først betales et beløb på 10 350 000 EUR solidarisk af Siemens Österreich, KEG, SEHV og Magrini. Som anført i præmis 245 ovenfor, skal hver solidarisk debitor i disses indbyrdes forhold bære en femtedel af bøden på 10 350 000 EUR.

263 Ud af den bøde på 22 050 000 EUR, som blev pålagt Reyrolle, bør der endvidere betales et andet beløb på 2 250 000 EUR solidarisk af Siemens Österreich og KEG. I overensstemmelse med, hvad der er anført i præmis 158 og 159 ovenfor, skal hver solidarisk debitor i disses indbyrdes forhold bære en tredjedel af dette beløb.

264 Ud af den bøde på 22 050 000 EUR, som blev pålagt Reyrolle, bør sidstnævnte alene bære 9 450 000 EUR.

265 I øvrigt skal påstandene om omgørelse af den anfægtede beslutning forkastes.

Sagens omkostninger

266 I henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 3, kan Retten fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter.

267 Da sagsøgerne har fået delvis medhold i sag T-122/07, finder Retten det derfor ud fra en vurdering af sagens omstændigheder korrekt at pålægge Kommissionen at betale en tiendedel af Siemens Österreich og KEG's omkostninger og bære en tiendedel af sine egne omkostninger. Siemens Österreich og KEG bærer ni tiendedele af deres egne omkostninger og betaler ni tiendedele af Kommissionens omkostninger.

268 Da sagsøgerne har fået delvis medhold i sag T-123/07, finder Retten det derfor ud fra en vurdering af sagens omstændigheder korrekt at pålægge Kommissionen at betale en tiendedel af Reyrolles omkostninger og bære en tiendedel af sine egne omkostninger. Reyrolle bærer ni tiendedele af sine egne omkostninger og betaler ni tiendedele af Kommissionens omkostninger.

269 Da sagsøgerne har fået delvis medhold i sag T-124/07, finder Retten det derfor ud fra en vurdering af sagens omstændigheder korrekt at pålægge Kommissionen at betale en femtedel af SEHV og Magrinis omkostninger og bære en femtedel af sine egne omkostninger. SEHV og Magrini bærer fire femtedele af deres egne omkostninger og betaler fire femtedele af Kommissionens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEN (Anden Afdeling):

1) Artikel 1, litra m), p), q), r) og t), i Kommissionens beslutning K(2006) 6762 endelig af 24. januar 2007 om en procedure i henhold til artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/F/38 899 — GIS-anlæg) annulleres, i det omfang Kommissionen deri har fastslået en overtrædelse begået af Siemens AG Österreich, VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG, Siemens Transmission & Distribution Ltd, Siemens Transmission & Distribution SA og Nuova Magrini Galileo SpA for perioden mellem den 1. april og den 30. juni 2002.

2) Artikel 2, litra j), k) og l), i beslutning K(2006) 6762 endelig annulleres.

3) For de i artikel 1, litra m), p), q), r) og t), i beslutning K(2006) 6762 endelig fastslåede overtrædelser pålægges følgende bøder:

— **Siemens Transmission & Distribution SA og Nuova Magrini Galileo solidarisk med Schneider Electric SA: 8 100 000 EUR**

— **Siemens Transmission & Distribution Ltd solidarisk med Siemens AG Österreich, VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG, Siemens Transmission & Distribution SA og Nuova Magrini Galileo: 10 350 000 EUR**

— **Siemens Transmission & Distribution Ltd, solidarisk med Siemens AG Österreich og VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG: 2 250 000 EUR**

— **Siemens Transmission & Distribution Ltd: 9 450 000 EUR.**

4) **I øvrigt frifindes Europa-Kommissionen.**

5) **I sag T-122/07 betaler Kommissionen en tiendedel af Siemens AG Österreich og VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG's omkostninger og bærer en tiendedel af sine egne omkostninger. Siemens AG Österreich og VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG bærer ni tiendedele af deres egne omkostninger og betaler ni tiendedele af Kommissionens omkostninger.**

6) **I sag T-123/07 betaler Kommissionen en tiendedel af Siemens Transmission & Distribution Ltd's omkostninger og bærer en tiendedel af sine egne omkostninger. Siemens Transmission & Distribution Ltd bærer ni tiendedele af deres egne omkostninger og betaler ni tiendedele af Kommissionens omkostninger.**

7) **I sag T-124/07 betaler Kommissionen en femtedel af Siemens Transmission & Distribution SA og Nuova Magrini Galileos omkostninger og bærer en femtedel af sine egne omkostninger. Siemens Transmission & Distribution SA og Nuova Magrini Galileo bærer fire femtedele af deres egne omkostninger og betaler fire femtedele af Kommissionens omkostninger.**

Pelikánová Jürimäe Soldevila Fragoso

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 3. marts 2011.

Underskrifter

Indhold

Sagens baggrund ..... II - 809

I — Sagsøgerne og VA Tech-koncernen ..... II - 809

II — GIS og den forudgående administrative procedure ..... II - 810

III — Den anfægtede beslutning ..... II - 812

Retsforhandlinger og parternes påstande ..... II - 815

Retlige bemærkninger ..... II - 818

I — Om annullationspåstandene ..... II - 818

A — Det første anbringende om tilsidesættelse af artikel 81 EF, EØS-aftalens artikel 53, stk. 1, og visse bestemmelser i Rådets forordning nr. 1/2003 ... II - 818

1. Anbringendet om det manglende bevis for den hævdede overtrædelse ..... II - 819

a) Parternes argumenter ..... II - 819

b) Rettens bemærkninger ..... II - 820

2. Leddet vedrørende urigtige skøn i forbindelse med den hævdede overtrædelses varighed ..... II - 822

a) Om det tidspunkt, hvor sagsøgerne afbrød deres deltagelse i overtrædelsen ..... II - 823

Parternes argumenter ..... II - 823

Rettens bemærkninger ..... II - 824

b) Om det tidspunkt, hvor VA Tech genoptog sin deltagelse i overtrædelsen ..... II - 828

Parternes argumenter ..... II - 828

Rettens bemærkninger ..... II - 829

c) Om tidspunktet for overtrædelsens ophør ..... II - 832

Parternes argumenter ..... II - 832

Rettens bemærkninger ..... II - 832

3. Vedrørende leddet om forældelse af den hævdede overtrædelse for perioden forud for den 16. juli 1998 ..... II - 835

a) Parternes argumenter ..... II - 835

b) Rettens bemærkninger ..... II - 836

4. Vedrørende leddet om de urimeligt høje bøder, som blev pålagt ..... II - 840

a) Vedrørende de fire første klagepunkter, der i det væsentlige vedrører Kommissionens fejlagtige anvendelse af begrebet virksomhed i henhold til de fællesskabsretlige konkurrenceregler ..... II - 841

Parternes argumenter ..... II - 841

Rettens bemærkninger ..... II - 847

— Princippet om individuelle straffe og sanktioner ..... II - 847

— Vedrørende de forskellige selskaber, som kan tilregnes adfærden hos de virksomheder, der har deltaget i kartellet, og anvendelsen af reglerne for solidarisk hæftelse for betaling af bøderne ..... II - 853

— Vedrørende den manglende hensyntagen til de særlige omstændigheder for Reyrolle, SEHV og Magrini ved anvendelsen på sidstnævnte af VA Techs udgangsbeløb ..... II - 864

— Vedrørende forhøjelsen som følge af overtrædelsens varighed ..... II - 868

— Vedrørende loftet på 10 % af omsætningen ..... II - 870

b) Vedrørende det femte klagepunkt om, at Kommissionen urigtigt har holdt Reyrolle ansvarlig ud over dets moderselskab ..... II - 873

Parternes argumenter ..... II - 873

Rettens bemærkninger ..... II - 873

c) Vedrørende det sjette klagepunkt om tilsidesættelse af princippet ne bis in idem ..... II - 874

Parternes argumenter ..... II - 874

Rettens bemærkninger ..... II - 875

d) Vedrørende det syvende klagepunkt om den manglende nedsættelse af bøden ..... II - 877

Parternes argumenter ..... II - 877

Rettens bemærkninger ..... II - 878

— Om de formildende omstændigheder ..... II - 878

— Vedrørende anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen ..... II - 881

B — Vedrørende det andet anbringende om overtrædelse af væsentlige formforskrifter og mere specifikt sagsøgernes ret til at udspørge hovedvidnet ifølge artikel 6, stk. 3, litra d), i EMRK og retten til en retfærdig rettergang ..... II - 884

Parternes argumenter ..... II - 884

Rettens bemærkninger ..... II - 885

II — Vedrørende påstandene om omgørelse ..... II - 886

A — Vedrørende de bøder, der er pålagt SEHV og Magrini ..... II - 887

B — Vedrørende de bøder, der er pålagt Reyrolle, Siemens Österreich og KEG II - 893

Sagens omkostninger ..... II - 895